

Behoort bij raadsbesluit

van 28 APR. 2010

de raadsgriffier,



Beleidsvisie Toerisme & Recreatie Gemeente Someren "De kracht van Toerisme"

1^e fase: Analyse en Visie



Opdrachtgever

Gemeente Someren

Datum

Februari 2010

Opdrachtnemer

Bureau BRET

Sint Annastraat 187

6524 EW Nijmegen

www.bret.nl



Inhoudsopgave

1 Aanleiding en Doelstelling	3
2 Waar staan we? Marktanalyse	5
3 Wat komt er op ons af? Analyse omgevingsvoorwaarden	13
4 SWOT-analyse Someren	32
5 Waar willen we naar toe? Visie en strategische keuzes	35
6 Hoe komen we daar? Actieprogramma	pm

Bijlagen:

- 1: Beleidsplan Toerisme Recreatie 1998**
- 2. Inventarisatie**
- 3: Cultuurhistorische Hoofdstructuur**
- 4: Geraadpleegde literatuur**
- 5: Geraadpleegde websites**

1. Aanleiding en doelstelling

1.1 Aanleiding

De beleidsnota Toerisme en Recreatie van de gemeente Someren " Ontdek Someren Natuurlijk" dateert van oktober 1998. In de nota worden actiepunten geformuleerd voor de korte, middellange en lange termijn. Sinds 1998 zijn de omstandigheden gewijzigd: zowel algemeen sociaal economisch, bij voorbeeld het massaal gebruik van internet en gps en de doorbraak van duurzaamheid als lifemotiv, als beleidsmatig en bestuurlijk. De positie van het toerisme, de vrijetijdseconomie als maatschappelijke en economische sector is eveneens veranderd. Recreatie is een deel van de leefstijl van mensen geworden. Recreatie wordt erkend als een belangrijke activiteit voor de gezondheid en het welzijn van mensen, voor het draagvlak voor de ontwikkeling en instandhouding van de natuur en werkgelegenheid, voor de bijdrage aan de economische groei en het vestigingsklimaat en de kansen voor ruimtelijke kwaliteit. Recreatie speelt aldus op vrijwel alle deelterreinen van het leefklimaat van mensen. Anno 2009 is door deze ontwikkelingen de behoefte ontstaan aan een herijking en herformulering van het toeristisch recreatief beleid van de gemeente Someren.

1.2 Doelstelling

De centrale doelstelling van de beleidsnota is als volgt geformuleerd:

Doelstelling

De Beleidsnota Toerisme en Recreatie geeft inzicht in de huidige positie van de gemeente Someren op gebied van toerisme en recreatie, de gewenste ontwikkelingsrichting in de gemeente en welke stappen nog moeten worden genomen om deze ontwikkeling te bewerkstelligen.

De beleidsnota Toerisme en Recreatie moet een duidelijk kader bieden dat dient als:

- Het ontwikkelingsdoel voor het toerisme en recreatie in Someren;
- een economisch toeristisch uitvoeringsprogramma;
- een toetsingskader voor nieuwe initiatieven van anderen.

1.3 Beleidsfilosofie

Het beleid in deze visie beoogt te sturen op ontwikkeling. De toeristisch recreatieve sector in Someren wil en kan groeien waarbij ze een nog belangrijkere bijdrage gaat leveren aan een duurzame economie en leefomgeving. Waar in de gemeente Someren de toeristisch recreatieve sector kan groeien, hangt samen met andere belangen en met de verwachte (en verlangde) effecten van deze groei op de natuur, de cultuurhistorie, de bewoners en andere economische sectoren. De beleidskeuzes die ten grondslag liggen aan deze beleidsvisie zijn gemaakt op

grond van deze afweging en op van de sector verlangde positieve effecten op de economie en leefomgeving.

1.4 Leeswijzer

De beleidsnota komt tot stand in drie fasen. Voor u ligt fase 1: Analyse en Visie. In hoofdstuk 1 van dit document zijn de achtergronden en de doelstelling van de Nota Recreatie en Toerisme geschetst. In hoofdstuk 2 staat de marktanalyse. Hoofdstuk 3 is gewijd aan een omgevingsanalyse. De kansen en bedreigingen voor het toerisme in Someren zijn te lezen in hoofdstuk 4, de SWOT-analyse. In hoofdstuk 5 staat een strategische visie op het toerisme en recreatie in de gemeente Someren voor zowel de korte als lange termijn.

2. Waar staan we?

2.1 Waar staan we ? Toeristisch economische analyse

De toeristisch economische analyse brengt de stand van zaken van het toerisme en recreatie in Someren en de trends en ontwikkelingen die van invloed zijn op het toerisme en recreatie in Someren in beeld. De toeristisch economische analyse bestaat uit vier delen:

- Een evaluatie van de Nota Toerisme 1998 (bijlage 1);
- een marktanalyse (dit hoofdstuk en bijlage 2);
- een analyse van de omgevingsvoorwaarden (hoofdstuk 3 en bijlage 3);
- een SWOT-analyse (hoofdstuk 4).

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de positie van het toerisme en recreatie in de economische structuur van Someren, de positie van Someren ten opzichte van de regio Zuidoost Brabant en Nederland en er wordt ingegaan op de economische betekenis van het toerisme en het profiel van de bezoekers aan Someren. De attractiewaarde van het toerisme en recreatie in Someren wordt op basis van deze informatie bepaald. De informatie uit dit hoofdstuk is tevens input voor de sterke en zwakke punten van het toerisme en recreatie in de SWOT-analyse van Someren in hoofdstuk 4.

Hieronder volgen de belangrijkste conclusies uit de evaluatie en de marktanalyse. De volledige beschrijvingen van de evaluatie van de Nota Toerisme 1998 en de marktanalyse zijn opgenomen als bijlagen van deze beleidsnota.

2.2 Marktanalyse en analyse van bestaande productmarkt- en productruimte-combinaties

2.2.1 Bevolking: omvang, krimp en dubbele vergrijzing

De gemeente Someren heeft ca. 18.100 inwoners. In Someren-Dorp woont ca. 61% van de bevolking. Na 2020 wordt de gemeente Someren geconfronteerd met een bevolkingskrimp. Een bijkomend probleem vormt de dubbele vergrijzing: het deel van de bevolking dat ouder is dan 65 jaar groeit als gevolg van een stijging van de gemiddelde leeftijd van Nederlanders. Tegelijkertijd is er een relatieve toename van ouderen doordat jongeren uit Someren wegtrekken en niet meer terugkeren.

2.2.2 Toeristisch recreatief profiel van de gemeente Someren

Tot de toeristische sector worden gerekend:

- Eet- en drinkgelegenheden
- Logiesverstrekkende bedrijven
- Detailhandel
- Vervoer
- Amusement
- Toeleverende bedrijven zoals reisbemiddeling en -organisatie

Het toeristisch recreatief profiel van de gemeente wordt beschreven aan de hand van de samenstelling van de toeristisch recreatieve bedrijvigheid en werkgelegenheid, het aandeel van de sector in de totale lokale economie van Someren, het toeristisch recreatief dag- en verblijfsaanbod, het geschatte aantal toeristische overnachtingen in Someren en aan de hand van het profiel van de bezoekers aan Someren.

Toeristische productiestructuur

In 2009 bestond de toeristische sector in Someren uit 105 vestigingen en 208 fulltime werkzame personen. Het aandeel van de toeristische sector is zowel in werkzame personen als in vestigingen uitgedrukt met 5,1% respectievelijk 3,8%, lager dan in Zuidoost Noord-Brabant en in Nederland in dat jaar.

Werkgelegenheid

De horeca is percentueel de grootste werkgever binnen de toeristische sector, gevolgd door de detailhandel en toeleverende bedrijven. De meeste werkgelegenheid is bij de eet- en drinkgelegenheden. Hierbij dient opgemerkt te worden dat parttime banen niet in deze statistiek zijn opgenomen. Daarmee zouden het aandeel van deze sectoren nog groter kunnen zijn omdat de horeca en detailhandel zich kenmerken door relatief veel deeltijdwerkgelegenheid.

Vestigingen

Niet alleen in werkgelegenheid, ook in aantallen bedrijven is het grootste aandeel van de toeristische bedrijven te vinden in de horeca. Anders dan in de werkgelegenheid, is het aandeel van de vestigingen bij de logiesverstrekkers geringer dan in Zuidoost Brabant en juist bij de eet- en drinkgelegenheden hoger. Verder valt op dat het aandeel van bedrijven in de amusementsector relatief lager is dan in Zuidoost Brabant.

Toeristische recreatief aanbod

Dagrecreatief aanbod

In de gemeente Someren is het volgende dagrecreatief aanbod aanwezig:

- Prachtige natuur - bos en heide: Strabrechtse heide, Beuven, de Lieropse Heide, Keelven, Moorsel, Starkriet, De Pan en in (de nabijheid van) Someren 3 natura 2000 gebieden t.w. nr 137 Strabrechtse Heide en Beuven; nr 140 Nationaal park De Grootte Peel en nr 138 Weerter- en Budelerbergen en Ringselven;
- Veel evenementen, waaronder een aantal grotere met regionale aantrekkingskracht zoals de Kennedymars en de Hubertusjacht, het wereldkampioenschap motorcross in Lierop;
- Cultureel erfgoed: de neogotische Koepelkerk in Lierop, het beschermd dorpsgezicht Ten Boomen, historische padeninfrastructuur en veel archeologische en cultuurhistorische (landschappelijke) elementen die nog kunnen worden benut;
- Kunst en theater: Zonnetempel Lux et Terra, natuurtheater De Donck en theater de Ruchte;
- Musea: Museum voor vluchtsimulatie, het Heemhuis en het Archeologiehuis;

- Veel sportieve, natuur- en cultuurhistorische routes: een wandelroutenetwerk (145 km), de Onderduikersroute, het Allemanspad, paarden-, wandel- en fiets/mountainbikeroutes;
- Sportvoorzieningen op regionaal niveau zoals openluchtzwembad De Diepsteeckel;
- Actief dagrecreatief aanbod als ballonvaarten, fietsverhuur, maneges en huifkartochten.

De grootste attractiewaarde van Someren hebben de natuurgebieden, die de kernen omringen: de Herselse bossen, de Lieropse en Strabrechtse Heide, het Keelven en de Boksenberg in het westen en het Nationaal Park De Groote Peel in het oosten. Het Nationaal Park ligt overigens niet binnen de gemeentegrenzen van Someren, maar op slechts enkele kilometers afstand van Someren.

De gemeente heeft ca. 1615 ha. bos en natuurgebied in eigendom en beheer. De natuurwaarde van de genoemde gebieden is hoog. De Strabrechtse Heide is een Natura 2000 gebied. Dat betekent dat de heide onderdeel is / gaat worden van een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden in de Europese Unie. In het beheerplan dat voor het gebied opgesteld gaat worden, staat welke natuurwaarden in het gebied behouden of hersteld moeten worden, de zogenaamde 'instandhoudingsdoelen' en welke maatregelen daarvoor nodig zijn. Het beheerplan geeft ook aan welke (toeristische !) activiteiten mogelijk zijn in het gebied, zonder dat dit een nadelig effect heeft op de natuur. In het Keelven en omgeving heeft natuurontwikkeling plaatsgevonden. Het gebied is recent ingericht voor natuurrecreatie (wandel-, natuurleerpaden, rutterroutes, etc.). In het oosten van de Strabrechtse Heide ligt het Beuven, met 85 ha. het grootste ven van ons land. Hier is één van de eerste venherstelprojecten door Staatsbosbeheer uitgevoerd. Dit zorgde voor de terugkeer van zeldzame soorten. Aan de noordwest kant van de Strabrechtse heide ligt het beekdal van de Kleine Dommel.

Het museum voor Vliegsimulatie en het project van kunstenaar Luciën van der Eerden, de zonnetempel Lux et Terra gelegen in de bossen tussen de Herselse bossen en de Lieropse Heide rond de Groenebeemdweg / A67, zijn kleine pareltjes, nog niet opgenomen in de wandel- en fietsroutes. Op cultureel gebied biedt Someren in openluchttheater De Donck nabij Someren - Dorp en de Heihorsten een gevarieerd programma. Het openluchttheater biedt plaats aan 650 toeschouwers.

Het water in de Zuid Willemsvaart ten oosten van Someren wordt nog niet toeristisch benut en biedt mogelijkheden voor oeverrecreatie. Voor waterrecreatie in de gemeente Someren kan men terecht bij visvijvers Blank water tussen Someren - dorp en Someren - eind. In het kader van de reconstructie en de golfbaan in het projectlocatiegebied De Heihorsten zijn er plannen voor natuurontwikkeling in en rond de beekdalen van de kleine Aa en de Peelrijt.

Op de kampeerterreinen in en buiten Someren verblijven veel gezinnen met kleine kinderen (tot 12 jaar). Voor deze groep is speeltuin Prinses Irene in Someren een aardige bestemming.

In de hele gemeente zijn talrijke cultuurhistorische monumenten. Sommige meer, andere minder zichtbaar voor de toerist. De kern Lierop is toeristisch aantrekkelijk door de overwegend historische bebouwing. Het nabijgelegen gehucht Boomen is beschermd dorpsgezicht . Het gebied ten noordwesten van Someren dorp heeft een hoge cultuurhistorische verwachtingswaarde (zie bijlage). Het

hoevenlandschap is zeer oud. Er is een schat aan aanknopingspunten voor toeristisch educatieve ontwikkeling, bijv. de geschiedenis van de laat-middeleeuwse kastelen en hoeven rond Someren of de nederzettingssystemen van verzamelaars uit de Middensteentijd en de urnenvelden uit de pre-historie (bij de oude locatie van de Hoenderboom en vlakbij het Turkesven - Camping de Somerense Vennen) en de historische wegen.

Verblijfsrecreatief aanbod

In de gemeente Someren zijn verschillende mogelijkheden om toeristisch te overnachten. Op grond van de inventarisatie van het LTA Someren (Lokale Toeristische Adviesraad), de gemeente Someren en onze eigen inventarisatie bestaat het aanbod uit:

- 4 campings
- 4 minicampings
- 8 B&B's
- 10 groepsaccommodaties, waaronder een groepshotel
- Voor zover bekend wordt 1 particulier huis aangeboden voor verhuur aan recreanten
- Het Rode Kruis biedt 1 vakantiebungalow aan voor mensen met een handicap.
- 2 kleine hotels.

Op basis van een inventarisatie van LTA Someren zijn in de gemeente Someren ruim 2000 toeristische slaappleatsen. Als gevolg van permanente bewoning en ander niet recreatief gebruik van recreatiechalets zijn er een aantal niet vrij beschikbare slaappleatsen voor de toeristische markt.

In vergelijking tot de provincie Noord-Brabant wijkt het profiel van het aanbod aan logiesaccommodaties in Someren in een aantal opzichten af. Zo zijn in Someren geen middelgrote of grote hotels, geen bungalowparken en geen grootschalige campings. De gemeente heeft twee relatief grote groepsaccommodaties. Groepsaccommodatie De Hoof richt zich op bijzondere doelgroepen (amateurmuziekgezelschappen, religieuze groepen en studenten) en is daarmee op landelijk niveau een van de weinigen. Als gevolg van dit eenzijdig aanbodprofiel toont de verdeling van de overnachtingen in de logiesaccommodaties eveneens een ander beeld dan gemiddeld in Nederland.

Tabel 2.1 Verdeling van de overnachtingen naar type verblijfsaccommodatie in Nederland en de gemeente Someren in %, 2008

Type verblijfsrecreatief aanbod ¹	Nederland	Someren
Hotel/ pension/ jeugdaccommodaties	39	6.7
Huisjescomplexen	35	0.0
Kampeertreinen	22	41.4
Groepsaccommodaties	5	51.9
Totaal	100	100.0

Bron: CBS / LTA Someren

Economische betekenis

De economische betekenis van het toerisme in Someren kan worden berekend aan de hand van concrete gegevens over de bezoekersgroepen. Goede, betrouwbare cijfers op gemeentelijk niveau zijn er op dit moment niet. Een beschrijving van de bijdrage van toerisme aan de Brabantse economie is opgenomen in bijlage 2.

In Brabant worden minder cultuur-, steden- en natuurvakanties ondernomen dan landelijk gemiddeld. Wat betreft de activiteiten tijdens de vakanties, zijn de belangrijkste activiteiten die in Brabant ondernomen worden zwemmen, pretpark- en evenementenbezoek. Tochtjes met de fiets, uit eten gaan en cultuur bezoek zijn activiteiten die door de binnenlandse toerist in Brabant minder worden ondernomen dan bij de gemiddelde binnenlandse toeristische vakantie in Nederland.

De meeste binnenlandse toeristische vakantiegangers in Brabant komen uit de provincies Zuid-Holland (26%), Noord-Brabant (20%), Noord-Holland (14%) en Gelderland (11%). Het aantal bezoekers uit Noord-Brabant en België neemt recentelijk toe.

Er wordt tijdens dagtochten / uitstapjes in Brabant ongeveer € 1,9 miljard besteed. Dit bedrag is overigens inclusief recreatief winkelen. In Brabant worden wat betreft de vrijetijdsactiviteiten vooral veel activiteiten ondernomen binnen de clusters 'wellness, beauty en ontspanning' en minder binnen 'cultuur' en 'waterrecreatie en sport'. De meeste uitstapjes (92%) worden ondernomen door mensen uit Brabant.

Het aantal overnachtingen in de Zuidoost-Brabant in 2008 is volgens het CVO 3,77 miljoen. Dit was een daling met 7% ten opzichte van het jaar 2007. Aan de hand de gemeentelijke toeristenbelasting en landelijk gemiddelde bezettingsgraden van toeristische slaapplekken wordt het aantal toeristische overnachtingen in Someren in dat jaar geschat op 90.000 - 120.000 per jaar, zo'n 2,4 à 3% van alle toeristische overnachtingen in Zuidoost - Brabant.

Bezoekersprofiel

Er zijn geen cijfers voorhanden waaruit het bezoekersprofiel van de toeristen aan de gemeente Someren kan worden afgeleid. Als referentie voor het bezoekersprofiel worden gegevens over Brabant gebruikt. De provincie Noord-Brabant (Brabant) is voornamelijk een bestemming voor vakanties met partner of familie. De grootste bezoekersgroep in Brabant is gezinnen met kinderen (70% ten opzichte van 57% landelijk). Brabant heeft de grootste gemiddelde groeps grootte van Nederland wanneer het gaat om binnenlandse toeristische vakanties.

De gemiddelde leeftijd van de binnenlandse toerist in Brabant is laag: 33% is jonger dan 18 jaar (landelijk 25%). Er komen relatief weinig duo's (45+) hun vakantie in Brabant doorbrengen. Het beeld van de binnenlandse vakantieganger in Someren is volgens de ondernemers in Someren echter dat juist de groep jongeren 12 - 18 jaar in Someren ontbreken en dat er veel 50 plussers komen.

ImagoZuidoost Brabant

In Toerisme onderzoek 2009, Imago -onderzoek 2008 uitgevoerd in opdracht van het SRE en het Toeristisch Huis worden onderstaande conclusies getrokken over het imago van de Zuid-Oost Brabant als toeristische bestemming. Deeluitmakend van de regio Eindhoven, hebben deze conclusies ook betrekking op de gemeente Someren:

- Zuid-Oost Brabant heeft geen toeristische imago;
- Zuidoost-Brabant is beduidend populairder voor dagtochtjes dan voor een langer verblijf;
- Zuidoost-Brabant is populair bij actieve bezoekers (fietsen, wandelen, winkelen, festivals);
- De bezoekers van Zuidoost-Brabant gaan relatief veel weg en zeker niet exclusief naar Zuidoost-Brabant, eigenlijk nog vaker gaan ze elders in Nederland heen;
- De huidige bezoekers van Zuidoost-Brabant komen uit de nabijgelegen provincies, Zuid-Holland en de provincie Antwerpen;
- Het imago van Zuidoost-Brabant heeft vooral betrekking op natuur, fietsen en wandelen. Aspecten die men minder met Zuidoost-Brabant associeert zijn, sport, evenementen, design en festivals. Het imago van Zuidoost-Brabant is echter niet duidelijk en niet sterk onder alle groepen.

De werkelijke kennis van de respondenten over Zuidoost-Brabant is buiten Noord-Brabant vrij beperkt. De kennis van natuurgebieden is nog beperkter: 11% van de respondenten kent de Peel, 5% de Kempen en 2% de Drunense duinen.

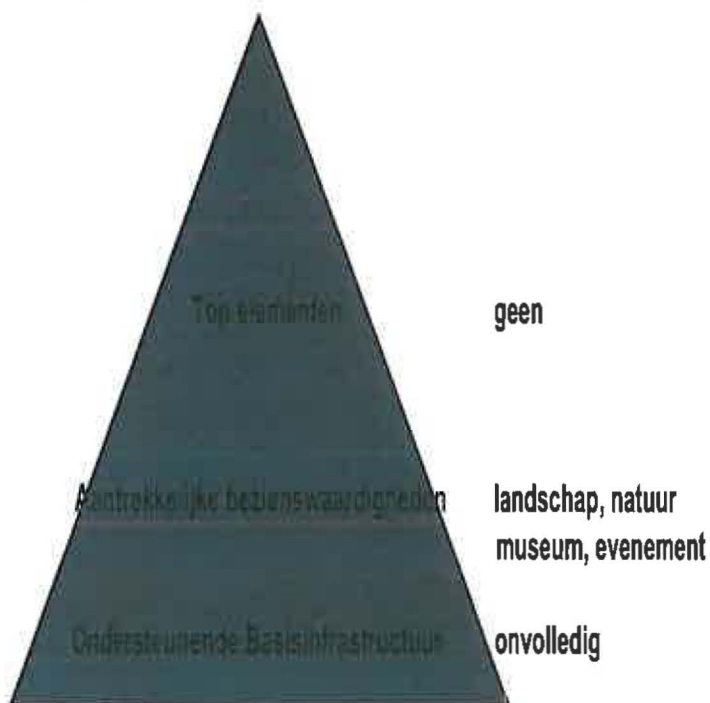
2.2.3 Conclusies over het toeristisch profiel en aanbod anno 2009

In tabel 2.2 is het aanbod van de gemeente Someren beschreven, uitgedrukt in de attractiewaarde voor (potentiële) bezoekers. Er zijn in Someren een aantal aantrekkelijke bezienswaardigheden. De basisinfrastructuur laat evenwel gaten zien. Someren heeft geen uniek element dat de gemeente op nationaal niveau onderscheidt van andere gemeenten en gebieden. Het gaat dan om een dagattractie als een museum, een zeer goed ontsloten natuurgebied of attractiepark, waarvoor bezoekers bereid zijn lang te reizen of veel kosten te maken. De natuurgebieden in Someren hebben hoge natuurwaarden. De reikwijdte van de attractiewaarde van deze gebieden voor een groot publiek is de regionale schaal (bron: SBB). Alleen voor de selecte groep fijnproevers is de attractiewaarde van deze gebieden groter. Cultuurhistorisch heeft Someren in potentie veel te bieden. Op dit moment is de bijdrage van cultuurhistorie aan de attractiewaarde nog bescheiden.

Tabel 2.2 Attractiewaarde Someren 2009

Type attractie	In Someren
Top elementen	Geen
Aantrekkelijke bezienswaardigheden	Museum voor Vluchtsimulatie Natuur: natuurgebieden (3 Natura 2000 gebieden in omgeving) binnen en in de omgeving van Someren Brabants 'platteland'
Ondersteunende basisstructuur	Infrastructuur voor wandelen en fietsen Matig gevarieerd aan bod verblijfsaccommodaties Matig aanbod dagrecreatie Winkel- en horecahart Evenementen

Figuur 2.1 Attractiewaarde gemeente Someren, 2009



2.3 Organisatiestructuur

In Someren zijn navolgende organisaties die zich inzetten voor toerisme en recreatie en / of voor de kwaliteit van het Somerense leefklimaat:

2.3.1 Stichting Someren Natuurlijk / VVV Someren

De stichting Someren Natuurlijk wil de gemeente aantrekkelijk maken en houden primair voor de eigen bewoners en daarnaast voor toeristen. De stichting beheert en exploiteert het VVVkantoor in de gemeente. De VVV heeft vooral een informatie taak naar (potentiële) bezoekers.

2.3.2 LTA Someren

Op initiatief van het SRE zijn in de regio Eindhoven Lokaal Toeristische Adviesraden opgericht. Het LTA Someren is een platform voor toerisme en recreatie waar belanghebbenden voor toerisme en recreatie in samenwerken voor de ontwikkeling van toeristisch recreatief Someren.

2.3.4 Heemkundekring De Vonder

De kennis en kunde van de Heemkundekring zijn belangrijke ingrediënten voor de ontwikkeling van toerisme en recreatie in Someren. De heemkundekring zet zich in voor de erkenning, verkenning en het respectvol benutten van de cultuurhistorische waarden van de gemeente.

2.3.5 Stichting Summers Landschap

Onder het motto "Samen aan de slag in het boerenland" is eind 2009 de stichting Summers Landschap opgericht. De stichting Summers Landschap komt voort uit het ZLTO maar is onafhankelijk. Vanuit de visie dat ondernemers ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben, zet de stichting zich in voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Hieronder verstaat de stichting alle maatregelen die agrarische ondernemers ten behoeve van natuur en landschap en landschapsverfraaiing nemen op en rond hun bedrijf. Overigens, ook burgers zijn welkom te participeren in de projecten van deze stichting.

3. Wat komt er op ons af?

Analyse omgevingsvoorwaarden

3.1 Inleiding

Trends in de toeristische recreatieve sector en in het overheidsbeleid bieden kansen en kunnen bedreigingen vormen voor het toerisme en recreatie in Someren. Inzicht in relevante trends is daarom nodig om de beleidsstrategie voor Someren te kunnen bepalen. In dit hoofdstuk worden de relevante trends beschreven. Het hoofdstuk is opgebouwd in drie delen:

- Algemene trends in de toeristisch recreatieve sector (par. 3.2);
- een ruimtelijke - planologische analyse (par. 3.3);
- een beleidsanalyse (par. 3.4).

3.2 Markttrends – duurzaam, ervaring van eigen land en diversiteit

De voornaamste ontwikkelingen en trends op het gebied van toerisme en recreatie die van toepassing zijn op het toerisme en recreatie in de gemeente Someren staan hieronder. De volledige tekst van dit hoofdstuk is opgenomen als bijlage 3 van deze beleidsnota.

Duurzaamheid

Volgens de Amerikaanse econoom Jeremy Rifkin verkeert de wereld op dit moment in drie crises: een financiële crisis, een energiecrisis en een klimaatcrisis. Deze drie crises hangen onderling samen. Een oplossing is een fundamentele koerswijziging naar een duurzame benadering van de economie, ecologie en samenleving (3^e industriële revolutie en 2^e Verlichting). Duurzame ontwikkeling heeft ook in Nederland een vaste plaats op de politieke agenda. De cradle - to - cradle principes worden uitgewerkt in maatschappelijk verantwoord ondernemen en technologische en organisatorische innovaties.

In de toeristische sector in Nederland is onder meer de Stichting KMVK (Keurmerk, Milieu, Veiligheid en Kwaliteit) actief. De stichting verstrekt de Green Key, een keurmerk voor duurzaam ondernemen in de recreatiesector. Voor jachthavens bestaat de Blauwe Vlag. Zowel de Green Key als De Blauwe Vlag voldoen aan internationale normen. De stichting KMVK vertegenwoordigt in Nederland de Foundation for Environmental Education (FEE), een internationale organisatie gevestigd in Kopenhagen, die in 59 landen actief is.

Het rijksbeleid stuurt ook aan op duurzame ontwikkeling en maatschappelijk verantwoord ondernemen in de toeristisch recreatieve sector.

Door op vakantie te gaan veroorzaakten Nederlanders in 2008 een CO₂-uitstoot van 15,6 miljard kilo, of 8 procent van het Nederlandse totaal aan kooldioxide dat de lucht inging. De uitstoot was 16 procent meer dan in 2002. De toename komt door de vakanties naar en in het buitenland. De uitstoot daarvan steeg met gemiddeld 4 procent per jaar, terwijl de binnenlandse vakanties juist 2,6 % schoner werden.

Van de totale uitstoot veroorzaakt door vakantiegangers was het vervoer al goed voor bijna de helft van de extra CO2. Vooral het vliegverkeer was vervuilend, terwijl nog geen vijfde van de vakantiegangers zo naar de bestemming reisde. Nederlanders die er in eigen land op uit trokken, waren slechts verantwoordelijk voor 18 procent.

Bestedingen en werkgelegenheid

De bijdrage van de toeristische sector aan het Bruto Binnenlands Product (BBP) was met 3% in 2008 groter dan landbouw, bosbouw en visserij, energie- en waterleidingbedrijven en delfstofwinning. Toerisme is de 4^e bedrijfstak in Nederland.

Het toeristisch en zakelijk verkeer naar en in Nederland staat onder druk. De verwachting is dat het toerisme in Nederland de komende jaren verder achterblijft bij de ons omringende landen. Daar staat tegenover dat de populariteit van vakanties in eigen land stijgt. Verklaringen voor de stijging zijn de economische crisis, de afgenomen koopkracht en de hoge tevredenheid en waardering van Nederlanders over vakantie in eigen land. Een groter aandeel binnenlandse vakanties biedt kansen voor het toerisme in Someren.

Locatie en vervoer

Van de vrijetijdsactiviteiten die ondernomen worden, wordt 42% in de eigen gemeente ondernomen, 2% in het buitenland en 56% elders in Nederland. Voor het vervoer naar de activiteiten wordt het meest de auto gebruikt (45%), daarna de fiets (24%), te voet (19%), met het OV (4%) en overig (8%). De gemiddelde afstand die afgelegd wordt naar een activiteit is 15,7 km.

De reisbereidheid voor dagtochten / uitstapjes in Nederland neemt af. Het percentage dagtochten op een afstand van meer dan 10 km. (enkele reis) is gedaald van 44% naar 29% in 2007. Het aantal dagtochten dichtbij huis op een afstand van minder dan 5 km. is juist toegenomen van 35% naar 55%. De daling zou grotendeels kunnen worden verklaard door de toenemende congestie, waardoor de reisafstand afneemt bij gelijk aantal reisminuten. De reisbereidheid is relatief groot voor attracties (gemiddeld 20,4 km enkele reis) en buitenrecreatie.

Sector dagrecreatie

Het meest recente dagtochtenonderzoek van het CBS vond plaats van 1 oktober 2006 - 1 oktober 2007. In deze periode zijn door Nederlanders ongeveer 3,9 miljard vrijetijdsactiviteiten ondernomen, waarbij totaal € 54 miljard werd uitgegeven (exclusief vaste kosten). Gemiddeld besteden Nederlanders € 13,60 per vrijetijdsbesteding (NBTC 2006). De algemene stijging van de bestedingen per dagtocht heeft zich niet vertaald in een grotere besteding per dagtocht naar een stad of dorp.

De binnenlandse markt voor dagtochten stagneert mede als gevolg van het enorme aanbod en de rol van media(verdringingseffect), een weinig vernieuwend aanbod, de economische recessie, de toegenomen kosten, tijdsdruk en ontgroening. Toenemende concurrentie van kortdurende dagrecreatie (winkelen, evenementen, sportrecreatie etc.) voor attractieparken en dierentuinen; Er is een verschuiving van tijdsintensieve naar geldintensieve dagrecreatie.

Mensen willen meer kwaliteit in dagrecreatie door toenemende tijdsdruk en zijn kritischer in de besteding van hun geld door de crisis. Voor de kwaliteit en duurzame producten zijn ze wel bereid meer te betalen. Het is mogelijk dat vanwege de recessie dagtochten in de plaats treden van (buitenlandse) vakantie. Verwachtingen voor de toekomst zijn: geen substantiële groei, toeren is uit, dagtochten worden korter door tijdgebrek (zie tabel) en slechte mobiliteit en verzorgingsgebieden worden kleiner. Voor dagtochten blijven jongeren een belangrijke doelgroep. Kansen liggen in zorg en dagrecreatie, milieu en klimaat (zie onder duurzaam), nostalgie en echte ervaringen (gezellig!).

Tabel 3.1 Dagtochten naar duur van de activiteiten, 2006 - 2007

%	2-	4-5	6-7	8
	3uur	uur	uur	uur
Bezienswaardigheden, attractiepunten en evenementen	36	25	17	23
Alle dagtochten	50	27	11	11

Bron: CBS - Statline

Beleving

Recreatie en toerisme anno 2010 kenmerkt zich door een mix van ervaringen en belevenissen, in de stad of de natuur, binnen of buiten, individueel of met anderen. Veel musea en dierentuinen hebben ingespeeld op de wens naar beleving en de emotionele ervaring in de vorm van themajaren. Ook binnen het aanbod van dagrecreatie is er sprake van branchevervaging en -vervlechting: nieuwe combinaties zijn nodig, zodat er een uniek aanbod ontstaat. De nieuwe toerist van de 21^e eeuw is een ander mens dan uit de vorige eeuw. De nieuwe toerist heeft toegang tot tal van informatie en zijn erop gericht een eigen identiteit te creëren en op zoek naar mogelijkheden voor zelfexpressie, zingeving en kwaliteit van leven. Mensen zijn niet alleen op zoek naar belevenissen, maar zoeken in toenemende mate producten die iets toevoegen aan hun leven. Zij zoeken unieke belevenissen, die speciaal voor hen op maat zijn gemaakt en die uitgaan van hun specifieke belangstellingen. Zij zoeken bestemmingen die passen bij hun manier van leven en willen getuige zijn en participeren aan cultuuruitingen. Zij zoeken gelegenheden die hun creativiteit stimuleren.

Routegebonden recreatie

De toegenomen aandacht voor de fitheid, gezondheid en het persoonlijk welbevinden speelt een grote rol. Dit uit zich in de vorm van groeiende belangstelling voor actieve, sportieve en inspannende recreatieactiviteiten zoals wandelen (wandelnetwerken), fietsen (fietsnetwerken) en nordic walking.

Hippische sport en ruitertoerisme

Paardentoeerisme is in opkomst. Allerlei trektochten en huifkartochten in binnen- en buitenland zijn mogelijk. De maneges springen hierop in en bieden de mogelijkheid om een paard te stallen en te verzorgen en daarnaast de mogelijkheid voor de ruiters om te overnachten. In het verlengde hiervan is er een groeiende aandacht voor men- en ruiterroutes en voor het ontwikkelen van een ruiterroutenetwerk.

Keuzeproces, informatievoorziening en ICT

De beperkte hoeveelheid vrije tijd en het ruime bestedingsaanbod, dwingt de bezoeker tot het maken van scherpe keuzes. Vrije tijd is 'kwaliteit' geworden. Om tot de uiteindelijke keuze van bestemming te komen, doorloopt de bezoeker een keuzeproces.

De opeenvolgende keuzes die gemaakt worden, zijn of men op vakantie gaat, waar men op vakantie gaat, met wie men op vakantie gaat en welke activiteiten men tijdens de vakantie onderneemt. Het massaal vergelijken van de tarieven van aanbieders en het boeken op internet gebeurt steeds meer via verzamelwebsites. Wat betreft dagtochten geldt dat de bezoeker impulsief handelt, waarbij het doorlopen van een proces niet aan de orde is. De bezoeker kijkt even van tevoren op internet of bekijkt een folder en besluit vervolgens een activiteit te ondernemen.

Door het ICT is de markt transparant en staat alle informatie voor iedereen open. Er zijn geen geografische beperkingen.

Een fundamenteel verschil met vorige generaties, is dat de nieuwe toerist informatie, ervaringen en kennis deelt met andere toeristen. De weblogs kunnen als een eigentijdse variant van mond-tot-mondreclame worden beschouwd.

Evenementen

Evenementen worden vaak ingezet voor de beeldvorming van gemeenten. Belangrijk is om met evenementen op specifieke doelgroepen te richten. Binnen het evenemententoeerisme zijn vermaak, storytelling en historische sleutelwoorden. Het aanbod aan evenementen is enorm.

Funshoppen

Funshoppen staat op nummer één van de vrijetijdsactiviteiten onder de Nederlandse bevolking. De gemeente Someren kan hier niet aan voldoen. De huisverkoop van streekproducten is een variant en verlevendigt wandel- of fietstochten.

Plattelandstoerisme

Er zijn maar weinig Nederlanders die nooit recreëren op het platteland. Wat het platteland aantrekkelijk maakt om te recreëren is het landschap en de natuur en dan vooral het bos, de heide en het kustgebied. Het typisch Nederlandse agrarische landschap, met zijn oneindige laagland, vinden de meeste Nederlanders veel minder aantrekkelijk. De gemeente Someren heeft volgens deze gegevens een toeristisch heel aantrekkelijk landschap. Uitleg over ontstaansgeschiedenis in de routebeschrijvingen draagt ertoe bij dat mensen anders gaan kijken naar het landschap.

Een ander aspect van plattelandstoerisme is verbrede landbouw. Ruim 80% van de Nederlanders heeft enige vorm van interesse voor een bezoek aan een boerderij, waarbij vooral voor de verkoop van eigen producten. Activiteiten die speciaal voor de recreanten worden ontwikkeld, blijken echter minder op de belangstelling te kunnen rekenen.

Het aandeel belangstellenden dat ook in werkelijkheid een boerderij bezoekt is veel lager dan de belangstelling lijkt aan te tonen (36,4%). Belangstellenden zijn vooral mensen van middelbare leeftijd, vrouwen, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen.

Natuurrecreatie en reisbereidheid

Natuurgebieden zijn vooral in trek als wandel- en fietsgebied. Recreanten wandelen gemiddeld ca. 5km.

Staatsbosbeheer gaat qua bereidheid van recreanten voor natuurgebieden uit van een maximale reistijd van 45 tot 60 minuten. De bereidheid van een recreant hangt samen met de uniekheid van het gebied en de geboden voorzieningen. De bereidheid om ver te reizen hangt ook samen met het type recreant. De gemiddelde recreant is een gezelligheidszoeker of rustzoeker. Recreanten met een specifieke belangstelling, bijv. vogelaars, zijn vaak bereid om verder en langer te reizen dan andere groepen recreanten.

In tegenstelling tot de Randstad, wordt in de regio Eindhoven waartoe Someren behoort, de komende jaren geen tekort aan recreatiegebieden verwacht.

Cultuurhistorie

Het percentage Nederlanders dat oude gebouwen, stads- en dorpskeren bezoekt steeg van 43% in 1995 naar 45% in 2003. De belangstelling voor cultureel erfgoed zal de komende jaren verder stijgen. Toeristen hebben verschillende redenen om cultureel erfgoed te bezoeken, zoals zij op zoek zijn naar verschillende belevingen; sommigen willen iets leren over de Nederlandse cultuur, anderen willen tijd doorbrengen met familie en vrienden terwijl ze cultuur consumeren. Recent onderzoek toont aan dat familie en vrienden het belangrijkste element is voor de vakantiebeleving, gevolgd door het cultureel toerisme als tweede element voor de beleving. De uitgaven per culturele dagtocht zijn de afgelopen jaren meer gestegen dan de gemiddelde uitgave voor een dagtocht.

Sector verblijfsrecreatie

Als gevolg van de economische recessie is er een toename van het aantal vakanties in eigen land. Ook op termijn wordt een verminderde marktomvang van verblijfsrecreatie verwacht doordat het aantal huishoudens met kinderen zal afnemen met 0,65% per jaar. De marktomvang van ouderen zal daarentegen toenemen door een toename van het aantal 65-plussers (ruim 50% tot 2025) en 50-plussers (ruim 30% tot 2025).

De markt voor verblijfsrecreatie is versnipperd. Vele kleine en middelgrote bedrijven moeten concurreren met grote (inter-)nationale ketens. Daarnaast heeft de verblijfsrecreatiesector te maken met een onzekere periode. Bedrijven willen uitbreiden en / of opwaarderen vanwege schaalvoordelen of om voldoende kwalitatief aanbod te bieden en daarmee in te spelen op de wens van de klant naar meer vierkante meters per accommodatie en comfort. Gewerkt wordt aan nieuwe totaalconcepten: combinaties van producten, toevoeging van service-elementen en een herkenbare thematisering gericht op een bepaalde doelgroep: een totaalproduct dat helemaal kloppend is, inclusief de thematische aansluiting met de omgeving. Leidend principe is steeds vaker de manier van leven van de doelgroep.

Kampeersector

Het aantal toeristische kampeervakanties in Brabant is in 2008 met 11% sterk afgenomen ten opzichte van 2007. De kampeersector heeft 16% van de binnenlandse vakanties in Brabant. De bestedingen in de kampeersector zijn in 2008 eveneens afgenomen ten opzichte van 2007 (-4%) (Brabant in Cijfers). De kosten per

vakantiedag zijn € 19,60 wat aanzienlijk lager is dan van andere aanbiedingsvormen.

In de kampeersector is een tweedeling waar te nemen: aan de ene kant is de toerist op zoek naar luxe en comfort (het zogenaamde glamping, bijv. een tent met internetaansluiting en jacuzzi), maar aan de andere kant bestaat er behoefte aan 'back to basic' in de vorm van natuurlijk kamperen, bijvoorbeeld bij boerenbedrijven of in natuurgebieden (rust en ruimte). De zappende en impulsieve bezoekers kiest voor gemak: een stacaravan / chalet of een tent. De caravan wordt in de korte vakanties minder gebruikt. Om op deze trends te kunnen inspelen is een gevarieerd aanbod van kampeerreinen nodig of is differentiatie op een kampeerrein de oplossing.

Campers

De kampeerauto stijgt in populariteit en de caravan is steeds minder gewild. De reden hiervoor is de vraag naar luxe en vrijheid, het gemak en de mogelijkheid om te recreëren in schouderseizoenen. In Someren zijn kampeerreinen waar kampeerauto's een plek kunnen krijgen.

Bed and Breakfast/ Pension

Het aantal Bed and Breakfasts in Nederland is in de afgelopen jaren sterk gestegen naar ca. 4.000 in Nederland. Daarvan zijn er maar liefst 2.500 opgericht in de periode 2000 - 2009. Er is voldoende vraag naar B&B's. Voor de toerende senioren zijn B&B's aantrekkelijke overnachtingplaatsen. De gemeente Someren heeft verschillende (historische) panden die heel geschikt zouden zijn voor vestiging van een B&B.

De bestedingen in de B&B sector staan minder onder druk dan in de andere aanbiedingsvormen. Gemiddeld besteden gasten € 75, - in een B&B. Een B&B ontvangt gemiddeld 159 gasten per jaar (bron: Van Spronsen en Partners).

Hotelsector

De hotelsector heeft het zwaar te verduren. Ook in Brabant is het aantal toeristische vakanties in de hotelsector in 2008 sterk gedaald. De daling is veroorzaakt in de lange vakanties (-34%). De bestedingen zijn in 2008 gedaald met 16% ten opzichte van 2007. Er wordt gemiddeld € 51,40 per persoon per dag besteed. De bestedingen per dag zijn in de hotelsector licht gestegen.

Groepsaccommodaties

Het aantal overnachtingen in groepsaccommodaties is in 2008 met 21% afgenomen ten opzichte van 2007. Het aandeel van de overige toeristische vakanties in Brabant, waartoe groepsaccommodaties worden gerekend, was in 2003 nog 13%. In 2008 was dit aandeel gedaald tot 10%. De totale bestedingen tijdens toeristische vakanties in overige vakanties zijn afgenomen met 26% ten opzichte van 2007. De uitgaven per vakantiedag per persoon zijn eveneens gedaald naar €19,30 per dag.

De zakelijke markt (mice)

De zakelijke markt (mice) bestaat uit meetings, incentives, congressen en events en uit zakelijk overnachten. Deze markt is in Someren vertegenwoordigd door een beperkt aantal, dat inspeelt op de zakelijke markt. De zakelijke markt (hotels in de hogere marktsegmenten, restaurants en congrescentra) hebben het als gevolg van de economische crisis zwaar te verduren.

Ontwikkelingen in de vraag

Door demografische ontwikkelingen zijn 50-plussers de meest interessante doelgroep voor de verblijfsrecreatiesector. Daarnaast bieden ook groepen als alleenstaanden en allochtonen interessante ontwikkelingsmogelijkheden. Gezinnen blijven echter nog steeds het fundament voor de verblijfsrecreatie. Steeds meer Nederlanders gaan op drie-generatie-vakantie, maar ook steeds meer kinderen en jongeren gaan zonder ouders op vakantie.

De toegenomen arbeidsparticipatie heeft tot gevolg dat Nederlanders een beperkte en krimpende hoeveelheid vrije tijd hebben. Huishoudens boeken steeds vaker korte vakanties en steeds meer 'last-minute'. Voor korte 'last minute' vakanties zijn toeristen minder kritisch bij het boeken. Als het niet bevalt, wordt dat als minder naar ervaren dan wanneer de vakantie de enige is in een jaar. De toerist is minder 'trouw' aan een accommodatie. Toeristen kiezen vaker voor een combinatie van uitjes per tijdseenheid en combineren dit vaker met vormen van korte verblijfsrecreatie om meer 'value for time' te realiseren. Gemeenten kunnen deze wensen ondersteunen door te zorgen voor een goede omgevingskwaliteit en voldoende aanbod om iets te beleven.

Product- marktcombinaties

In Someren verblijven vooral de doelgroepen vijftig plus, duo's, gezinnen met kinderen jonger dan 12 jaar en groepen (alle leeftijden). De zakelijke markt is zeer klein. De samenhang tussen deze groepen en bovenstaande trends wordt zichtbaar in onderstaande product - marktmatrix.

Tabel 3.4 Bezoekersprofielen: trends, activiteiten en doelgroepen

Doelgroepen	Alleenstaand en	Duo's < 55 jaar	Duo's > 55 jaar	Groepen	Gezinnen kinderen < 12 jaar	Gezinnen kinderen > 12 jaar
Trends en activiteiten						
Kort verblijf		x	x		x	
zakelijke markt	x			x		
hotels recreatief		x	x			
Groepsaccommodaties				x	x	x
Lang verblijf				X	x	
pensions - B&B		x	x			
kamperen kleinschalig					x	x
kamperen grootschalig intensief		x			x	
Groepsaccommodaties				X	x	x
Trends en activiteiten						
innerlijke gezondheid - spiritualiteit - wellness - cultuur	X	x			x	
fysieke gezondheid - bewegen - gezond eten - rust	X	x	x			
Verwennen	X	x	x			
Sport	X			X	x	x
vermaak				X	x	x
avontuur				X	x	x
vrijheid (camper)		x	X			
veiligheid en verzorgd		x	x	X	x	x
sober en hoge kwaliteit		x				
sober gemiddelde kwaliteit				x	x	x
natuur en educatie			x		x	
budget laag				X	x	x
budget hoog	X	x	x			
vakantie frequentie laag	X	x		x	x	x

3.3 Ruimtelijk planologische analyse

Bereikbaarheid

Someren ligt in de stedendriehoek Eindhoven-Helmond-Weert. Aan oostelijke zijde wordt Someren begrensd door de Zuid-Willemsvaart. Langs het kanaal loopt de provinciale weg 's-Hertogenbosch-Helmond-Someren-Weert-Roermond. Via de A-67 heeft Someren een prima verbinding met zowel België als Duitsland. De bereikbaarheid van Someren met openbaar vervoer (bus) is goed.

Ruimtelijke spreiding toeristische voorzieningen

Uit kaart 1 blijkt de ruimtelijke spreiding van de dag- en verblijfsvoorzieningen in de gemeente Someren.

De dag - en verblijfsrecreatieve voorzieningen in Someren liggen verspreid over de gemeente, buiten de natuurgebieden in het westelijk deel van de gemeente en veelal buiten de extensivering- en landbouwontwikkelingsgebieden van de Reconstructie landelijk gebied.

Ruimtebehoefte

Een aantal recreatiebedrijven heeft uitbreidingsplannen waaronder camping De Somerense Vennen, camping de Kuilen en groepsaccommodatie De Hoof. Voor onder meer camping De Somerense Vennen wordt kwaliteitsverbetering voorgestaan door middel van het omzetten van jaarplaatsen naar chalets. In projectlocatiegebied De Heihorsten staan verschillende nieuwe projecten op de rol. Deze worden in paragraaf 3.4.3. beschreven. Het gaat onder meer om nieuwbouw van een hotel, een huisjespark met recreatiebungalows, de ontwikkeling van een recreatieve poort, een manege, een grootschalige dagattractie, uitbreiding van een groepsaccommodatie en een indoorhal. Andere initiatieven zijn:

- Blank Water: Visvijver en restaurant 'Blank Water' wil omschakelen van dagrecreatie naar verblijfsrecreatie. Het initiatief beslaat de realisatie van 40 recreatiebungalows rondom de visvijver. Hiermee wil Blank Water een belangrijke speler worden op de markt van recreatieve visvakanties, waarbij ook mogelijkheden voor sportvissen worden geboden;
- Landgoederen: Binnen Heihorsten worden op drie locaties landgoederen ontwikkeld. Deze dragen bij aan realisatie van natuur- en landschapselementen en dus aan kwaliteitsverbetering van het buitengebied. Landgoederen verstevigen daarnaast ook het toeristisch-recreatieve product, door de openbare toegankelijkheid ervan. Nabij een van deze landgoederen zal naar alle waarschijnlijkheid ook een waterpartij voor vliegvisserij worden gerealiseerd;
- Hotel Hoijsse Hoeve: Restaurant De Hoijsse Hoeve wil op de huidige locatie uitbreiden met een hotelaccommodatie.

3.4 Beleidskader toerisme en recreatie

De overheid heeft invloed op de toeristisch - recreatieve sector. Beleid, gebiedsontwikkeling, wet- en regelgeving, handhaving en beheer zijn enkele taken die in handen van de overheid liggen en die van invloed zijn op de mogelijkheden voor toerisme en recreatie.

De gemeente Someren wil de toeristische recreatieve sector de ruimte geven zich te ontwikkelen tot een van de kernsectoren in de lokale economie. De gemeente maakt daarbij een afweging van de belangen met andere sectoren en beleidsvelden.

In bijlage 2 wordt een samenvatting gegeven van Rijks, provinciale, regionale en lokale beleidsdocumenten die van belang zijn voor het toerisme en recreatie in Someren. In deze bijlage komen aan bod:

3.4.1 Toeristisch economisch beleid

Rijksniveau

- Toerismebrief, Holland, meesterwerk aan het water, juni 2008, Ministerie van Economische Zaken
- Genieten van Buiten, Beleidsbrief Ministerie van LNV, 29 juni 2009

Regionaal

- Kompas II, Toeristisch - recreatief meerjarenbeleidprogramma Zuidoost - Brabant, 2008 - 2013, Bureau Buiten in opdracht van SRE, 2007

Lokaal

- Notitie Bed & Breakfast accommodaties gemeente Someren, november 2006
- Ambities Economie en Economisch Actieprogramma Asten - Someren 2006 - 2009, / 2007 - 2010, ETIN Adviseurs
- Actieprogramma Economie Asten Someren, ETIN Adviseurs, april 2007
- Toervaart in Zuidoost - Brabant, Analyse van mogelijkheden en meerwaarde, Projectbureau Vrolijk in opdracht van SRE, november 2008. 3.4.2 Ruimtelijk beleid

3.4.2 Ruimtelijk beleid

Provinciaal

- Reconstructiepan De Peel, vastgesteld 2005

Lokaal

- Nota Verblijfsrecreatie, 1998
- Toepassingschema ontwikkelingsmogelijkheden toeristisch recreatieve bedrijven in het buitengebied, 2004

Uit deze nota's kunnen onderstaande conclusies worden getrokken die relevant zijn voor het toerisme en recreatie in Someren:

Rijk:

- Koppelen congresmarkt aan sleutelgebieden;
- Regionale Beeldverhalen geven richting aan de ruimtelijke ontwikkeling van de regio en aan (toeristisch / recreatieve) productontwikkeling, via de provincies;
- Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen wordt gestimuleerd, bijv. gezond eten in de toeristische sector;
- Het Rijk stimuleert innovatie en verduurzaming
- Ruimte voor de recreant: het Ministerie van LNV kiest voor maximaal ontsloten buitengebied en het opheffen en voorkomen van barrières door verstedelijking en infrastructuur.
- Ruimte om te ondernemen: het Ministerie van LNV ondersteunt de innovatie van de recreatiesector bij het ontwikkelen van duurzame combinaties van recreatiesector, regio- en ruimtegebruik met 1,5 miljoen euro;
- Het ministerie van LNV pakt knelpunten wet- en regelgeving voor de toeristisch recreatieve sector aan.

Regionaal:

- Het SRE wil een verbetering van de concurrentiepositie van de regio op het terrein van toerisme en recreatie door op innovatieve en creatieve wijze producten en / of voorzieningen te ontwikkelen, aan elkaar te knopen en in de markt te zetten. Het SRE heeft daarvoor 'toeristische aanjagers' aangesteld. Daarnaast is er ook het Aanjaagfonds Kompas, een subsidie voor ondernemers die door samenwerking komen tot productvernieuwing in recreatie en toerisme.
- Het SRE geeft aandacht aan het bereiken van synergie en samenwerking met programma's Brainport (Economie) en Progress (Plattelandsontwikkeling) door een goede onderlinge afstemming en het benutten van elkaars mogelijkheden.

Lokaal:

- Groene recreatie is een beeldbepalend element voor de Somerense identiteit. Met de veranderingen in de landbouw en de bevolkingsontwikkeling (dubbele vergrijzing en groei) krijgt toerisme / recreatief ondernemerschap een belangrijker rol binnen de economie van Someren;
- De inzet in het economisch beleid is diversiteit, een kwaliteitsverbetering en uitbreiding van de verblijfsrecreatie;
- De gemeente wil de werkgelegenheid binnen de toeristische sector (in het bijzonder de horeca) laten groeien;
- De zonering van de reconstructie vormt een goed uitgangspunt voor de verdeling van het buitengebied zodat agrarische en groene recreatieve bedrijvigheid in ruimtelijk opzicht zich naast elkaar kunnen ontwikkelen. Van toerisme / recreatie wordt een positieve bijdrage verwacht aan de leefbaarheid van de kernen;
- In het Economisch Actieprogramma Asten Someren, ETIN Adviseurs 2006, zijn voor 2020 de volgende doelstellingen geformuleerd:
 - De zorgsector wordt een belangrijke werkgever: commerciële zorgbedrijven hebben zich gevestigd met private klinieken, zorghotels en h h herstellingsoorden o.a. vanwege de rustige landelijke omgeving;
 - Het toeristisch recreatief bedrijfsleven heeft een belangrijke kwaliteitsslag gemaakt.

- Someren heeft gekozen voor meer maar geen grootschaliger aanbod en tegelijkertijd voor beter aanbod;
- Het bestedingsniveau is gestegen;
- Het aanbod aan voorzieningen is goed afgestemd en modern;
- De Zuid- Willemsvaart heeft een recreatieve functie gekregen.
- Een kwaliteitsprogramma voor toeristisch recreatieve bedrijven, heeft geleid tot intensieve onderlinge samenwerking en verbetering van het aanbod.
- Promotie is goed op elkaar afgestemd. De routestructuren zijn afgestemd op de ligging van de bedrijven.
- VAB's hebben een beperkte rol voor het huisvesten van toeristisch recreatieve bedrijven. Alleen VAB's gelegen nabij routestructuren zijn daarvoor benut.
- Creëren van ontwikkelingsgerichte randvoorwaarden: de vestigingsmogelijkheden van toeristisch - recreatieve bedrijven in de verweving- en extensiveringgebieden worden geoptimaliseerd;
- Aan de oostzijde van de Zuid-Willemsvaart zijn wat mogelijkheden voor aanlegplaatsen in de Zuid-Willemsvaart. De economische meerwaarde van deze aanlegplaatsen zal beperkt zijn gezien het lage aantal sluisbewegingen in dit deel van de Zuid-Willemsvaart.

Ruimtelijk beleid

- De Peel heeft de potentie om de toeristisch recreatieve sector te ontwikkelen tot een economische drager van betekenis. Daarvoor zijn kwaliteitsverbetering en vergroting van het bestaande aanbod en samenhang in de promotie en productontwikkeling in de regio essentieel. Door een verdubbeling van de directe werkgelegenheid in 2012 (1.200 fte's t.o.v. 605 in 2003) wordt volgens het reconstructieplan de bijdrage van de sector aan de leefbaarheid op het platteland reëel. Het reconstructieplan is van belang vanwege de planologische doorwerking en de organisatiegraad.
- De zonering voor toeristisch - recreatieve ontwikkelingen in Someren is in het reconstructieplan als volgt:
 - Projectlocatie: Someren-Keelven (zie hierna onder Projectlocatiegebied De Heihorsten);
 - Recreatieve poort: Keelven en Strabrechtse Heide;
 - Intensief recreatief gebied: niet aangewezen;
 - Stedelijk uitloopgebied: niet aangewezen;
 - Kansrijk extensief recreatief landelijk gebied: Mierlo - Lierop - recreatief medegebruik en kleinschalige recreatieve ontwikkeling. Aandacht voor geleiding recreanten;
 - Waterrecreatie: Zuid-Willemsvaart is recreatieve verbindingszone;
 - Kwaliteitsversterking bestaande intensieve recreatiebedrijven: Zowel voor grootschalige als kleinere dag- en verblijfsrecreatie geldt dat in de plannen voor kwaliteitsverbetering de versterking van de landschappelijke waarden op en rond het eigen bedrijf een belangrijk onderdeel vormt.
 - Met betrekking tot cultuurhistorie en het behoud en het herstel van het landschap zijn de Somerense en Lieropse Heide en de gehuchten tussen Someren en Lierop onderdeel van een integrale zonering Extensiveringsgebied / verwevinggebied. De aanwezige landschappelijke, cultuurhistorische, archeologische en aardkundige waarden dienen daar te worden behouden en kunnen worden benut als inspiratiebron. De Strabrechtse heide is tevens als

onderdeel van het Dommeldal aangewezen als "Belvédèregebied met bescherming door PKB aanbevolen". Suggesties voor de cultuurhistorische hoofdstructuur uit het Reconstructieplan zijn in deze beleidsnota opgenomen als bijlage 3.

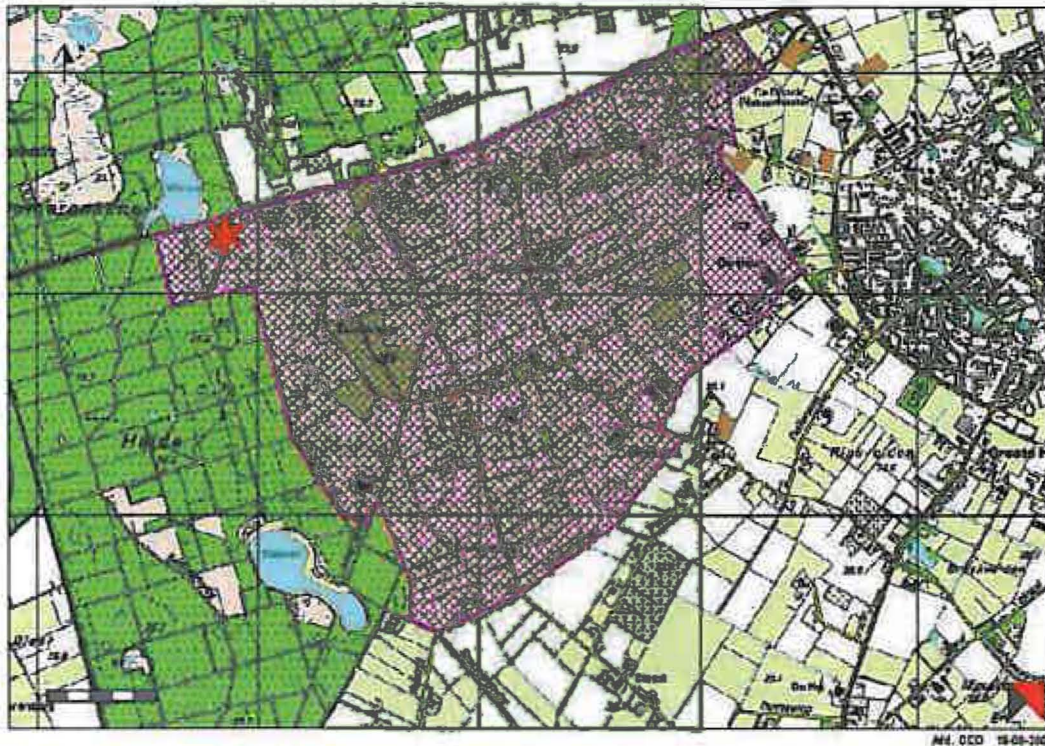
- In de Nota Verblijfsrecreatie, 1998, en Toepassingschema ontwikkelingsmogelijkheden toeristisch recreatieve bedrijven in het buitengebied, 2004 is het ruimtelijk beleid van de gemeente Someren met bestrekking tot de vestiging- en ontwikkelingsmogelijkheden van toeristisch-recreatieve bedrijven en functies vastgelegd. Een samenvattend schema is in deze beleidsnota opgenomen als bijlage 4.
- B&B is in Someren nagenoeg overal in de gemeente toegestaan met uitzondering van de LOG's en de gebieden voor glastuinbouw. B&B is verder alleen toegestaan als nevenfunctie bij een agrarisch bedrijf en bij woningen;

3.4.3 Projectlocatiegebied De Heihorsten

In de toeristische recreatieve ontwikkelingsruimte van Someren neemt projectlocatiegebied De Heihorsten een bijzondere plaats in. Vanwege deze bijzondere plaats wordt hierna dieper op dit gebied en de plannen die er leven ingegaan.

Het Projectlocatiegebied De Heihorsten is ruim 400 ha. groot. Het gebied maakt deel uit van de Somerense Heide. De Heihorsten wordt aan de noordzijde begrensd door de Provinciale weg en aan de oost- en zuidkant door de Hollestraat, Dellerweg en Parallelweg. Aan de westkant gaat het Projectlocatiegebied direct over in de Strabrechtse Heide en het Keelven. Ten noorden van de Provinciale weg liggen de Strabrechtse Heide en het Beuven. Het plangebied De Heihorsten sluit hiermee aan op bestaande natuurgebieden met een recreatieve functie. In figuur 3.1 zijn de ligging en begrenzing van het plangebied weergegeven.

Figuur 3.1 Ligging en begrenzing projectlocatiegebied De Heihorsten met recreatieve poort



Bron: Projectlocatiegebied Recreatie De Heihorsten, Grontmij, januari 2006

Op dit moment zijn in het projectlocatiegebied een aantal agrariërs en recreatieondernemers actief. Uitgangspunt van de gewenste toeristisch recreatieve ontwikkelingen in het gebied is dat ook een bijdrage geleverd moet worden aan andere reconstructiedoelstellingen, zoals op gebied van landschap, natuur, water, cultuurhistorie en archeologie. In de gebiedsvisie is dan ook een toetsingskader voor nieuwe toeristisch recreatieve initiatieven opgenomen. Het streefbeeld voor het gebied is als volgt:

Streefbeeld Projectlocatiegebied De Heihorsten

Ten zuiden van de Provincialeweg worden passerende toeristen middels attentieborden en een aansprekend logo geattendeerd op het achterliggende landschap. De entree vanaf de Provincialeweg (via de Kullerstraat) heeft een belangrijke kwaliteitslag gemaakt. De stallen van een aantal agrarische bedrijven zijn gesloopt en er is veel aandacht besteed aan architectuur en de landschappelijke inpassing van een aantal nieuwe functies zoals de Recreatieve Poort met het bezoekerscentrum, de hotelaccommodatie van 't Weekend, manege Het Keelven, het gemeentelijk terrein voor buitenactiviteiten, de vakantiewoningen in een bos- en waterrijke omgeving, het Vlinderbos, het Arboretum, een golfbaan, de Ecologische Verbindingszone, de ontwikkeling van

nieuwe natuur m en openbaar toegankelijke landgoederen.

De Recreatieve Poort en het bezoekerscentrum fungeren als verzamel- en vertrekpunt voor een groot aantal in het omliggende gebied aanwezige recreatieve functies. Naast parkeren, horeca en sanitaire voorzieningen biedt de Recreatieve Poort tal van andere recreatieve activiteiten zoals voorzieningen voor fietsers, wandelaars en ruiters, een speeltuin, een kinderboerderij met dierenweide en avonturemogelijkheden. In het bezoekerscentrum wordt informatie over de Strabrechtse Heide, het Keulven en het gebied Heihorsten gegeven. Deze informatie heeft betrekking op het ontstaan van het gebied, de ontginningsgeschiedenis, het huidige gebruik en de recreatieve mogelijkheden van de (directe) omgeving.

Via de Kuilvenweg is het gebied ten zuiden van de Provincialeweg goed ontsloten. De Kuilerstraat vormt de toegangsweg naar de golfbaan Strabrechtse Golf, camping De Kuilen en groepsaccommodatie De Hoof en ontsluit tevens het landschap van de Peelrijt en de Kleine Aa waar het aangenaam wandelen en fietsen is.

Het westelijk gedeelte van het projectlocatiegebied Heihorsten bestaat uit een 18 holes golfbaan (en een 9 holes oefenbaan). Het gebied is ingericht als een reliëfrijk en afwisselend open en besloten bos- en heidelandschap met waterpartijen waardoor een meanderende Peelrijt stroomt. De hoofdfunctie van het gebied is recreatie maar door de inrichting van de golfbaan is sprake van een duidelijke meerwaarde voor landschap, natuur en water (kwaliteit). Binnen de golfbaan zijn tevens mogelijkheden gerealiseerd voor het bergen van water. Tracés van de (oude) sandwegen zijn behouden en de zichtbaarheid ervan is versterkt. Deze oude patronen vervullen tevens een functie in de recreatieve routing door het afwisselende en aantrekkelijke landschap. De overgang van de bossen naar de golfbaan en het bos- en heidelandschap is geleidelijk en deze mantelzoomvegetaties zijn van grote betekenis voor bosrandvogels en vlinders. De waterkwaliteit van de Peelrijt is door maatregelen aanzienlijk verbeterd. Omdat de Peelrijt is verondiept is de verdroging van aanliggende gebieden (landbouw en natuur) teruggedrongen.

Binnen een kleinschalig en relatief nat landschap meandert de Kleine Aa. Het gebied is in gebruik als grasland en wordt extensief begraaasd door rundvee van een in het gebied aanwezige melkveehouderij. Op verschillende plaatsen komen bosclementen voor. Deze bosclementen zijn goed ontwikkeld en hebben naast een bomenlaag ook een struiken- en kruidenlaag. Bosgebiedjes zijn rijk aan bosrandvogels en de strooisellaag is van belang voor overwinterende amfibieën en reptielen. Langs de Kleine Aa staan plaatselijk knothomen, welke door agrariërs worden beheerd. Het water van de Kleine Aa is helder en de beek voert gedurende het hele jaar door water. Door de structuur van het beekdal en de beek vormt de Kleine Aa een belangrijke ecologische stapsteen met cultuurhistorische waarden. Deze cultuurhistorische waarden zijn versterkt omdat de relatie tussen het aanliggende oude bouwlandcomplex met het beekdal

duidelijker herkenbaar is. Vanuit Someren, maar ook vanuit de aanwezige toeristisch-recreatieve bedrijven is het gebied opengesteld. In sociaal-economisch opzicht winst geboekt waardoor de leefbaarheid van het buitengebied is opgewaardeerd.

Centraal in het gebied is sprake van een verwevingsgebied. De intensieve agrarische bedrijven liggen met name in dit gedeelte van het gebied De Heihorsten. In de loop der jaren heeft een aantal bedrijven een functieverandering of -verbreding ondergaan. Enkele andere, als duurzaam bestempelde bedrijven, zijn gegroeid conform de mogelijkheden die in het kader van de Reconstructie worden geboden. In dit gedeelte van het gebied De Heihorsten en in het beekdal van de Aa zijn onder invloed van de gemeente Someren weg- en kavelgrensbeplantingen gerealiseerd.

Het gebied De Heihorsten is in landschappelijk en recreatief opzicht een aantrekkelijk gebied geworden voor bewoners en recreanten. De recreatieve mogelijkheden in het gebied zijn aanmerkelijk verruimd. Op enkele plaatsen zijn intensieve en/of rode functies geïntroduceerd. Deze functies hebben er echter mede voor gezorgd dat de landschappelijke, ruimtelijke en milieukwaliteiten van het gebied De Heihorsten aanmerkelijk konden worden verbeterd. De oude gebruikers van het gebied (de landbouwers) hebben hun plaats in het landschap behouden en voeren een duurzame bedrijfsvoering. In het gebied De Heihorsten hebben landschap, recreatie, natuur, water, milieu, archeologie en cultuurhistorie een positieve impuls gekregen (behoud, versterking, uitbreiding, kwaliteitsverbetering).

Bron: Projectlocatiegebied Recreatie De Heihorsten, Grontmij, december 2006

In projectlocatiegebied De Heihorsten zijn samengevat onderstaande ontwikkelingen voorzien:

- Een recreatieve poort en bezoekerscentrum aan de Provinciale weg nr. 37;
- Verblijfsrecreatie: het realiseren van 45 luxe recreatiewoningen, een hotel (40 kamers) en een aparthotel (30 appartementen), een wellnesscentrum;
- Restaurant 't Weekend: ombouwen van dit restaurant tot een familierestaurant en hotel;
- Een Arboretum: verhuizing van de Dahliatuin in Helmond naar Someren;
- Golfbaan Strabrechtse Golf: een hoogwaardige, laagdrempelige 18 holes golfbaan met bijbehorende voorzieningen;
- Ecologische verbindingzone Kleine Aa;
- Camping De Kuilen: De bestaande camping bestaat uit 80 standplaatsen, een groepsaccommodatie voor 40 personen en 20 paardenboxen. De Kuilen gaat het huidige terrein en bebouwing herinrichten. Daarnaast wil het bedrijf uitbreiden met 30-tal chalets, te realiseren op te verwerven gronden aan de zuidzijde van het perceel;
- Groepsaccommodatie De Hoof: Geplande ontwikkelingen zijn een nieuw op te richten verblijfsaccommodatie, een verblijfsaccommodatie voor zorgrecreatie,

een indoorhal, uitbreiding van Hoeve Schoot en uitbreiding van Hoeve Ter Hofstad;

- Drie landgoederen: De Poort, De Holle Straat, De Peelkant;
- Een vlinderbos;
- Een manege;
- Gemeentelijk terrein voor buitenactiviteiten;
- Recreatieve routes;
- Ontwikkeling- en uitvoeringsprogramma cultuurhistorie en archeologie;
- Ontwikkelingsplan Landschappelijke Elementen.

Op dit moment zijn er van de meeste geplande ontwikkelingen in De Heihorsten bedrijfsplannen beschikbaar. Groepsaccommodatie De Hoof is deels al met de uitvoering van de plannen begonnen en archeologisch onderzoek ten behoeve van de landgoederen van de fam. Swinkels heeft recent plaatsgevonden. Ook de aanleg van de Ecologische Verbindingszone Kleine Aa start in januari 2010. Slechts een paar initiatieven zit nog in de oriëntatiefase.

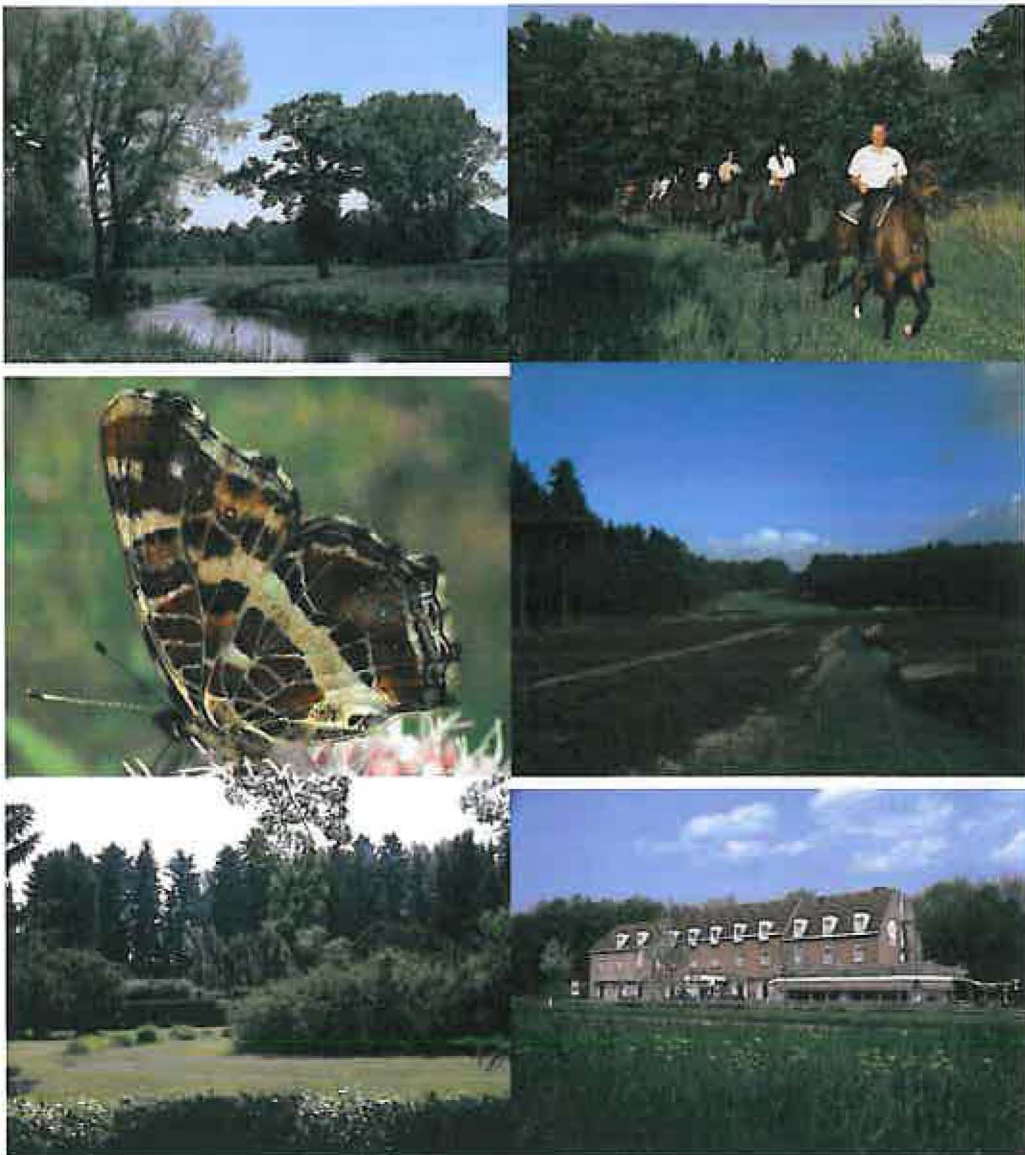


Fig. 3.2 Streefbeeld De Heihorsten



Bron: Projectlocatiegebied Recreatie De Heihorsten, Grontmij, december 2006

4. SWOT-analyse Someren

De SWOT-analyse (sterkten, zwakten, kansen bedreigingen) vat enerzijds de sterkten en zwakten van de gemeente Someren samen en anderzijds de kansen en bedreigingen die zich (naar verwachting) voordoen. De binnen de SWOT genoemde onderdelen komen voort uit de analyse in de voorgaande hoofdstukken, de gesprekken die we hebben gevoerd en de thema-avond. De SWOT wordt opgesteld om een beeld te krijgen van de huidige situatie en van de toekomstperspectieven. Sterktes en Zwakten hebben betrekking op de gemeente Someren en kunnen door de partijen in Someren direct worden beïnvloed. Kansen en bedreigingen zijn (macro) ontwikkelingen die op de gemeente Someren afkomen en waarop zij niet direct invloed kan uitoefenen, maar die wel van invloed zijn op de mogelijkheden voor en van Someren.

Sterkten	Zwakten
<p>Aanbod</p> <ul style="list-style-type: none"> • Basisinfrastructuur als routestructuren voor wandelen en fietsen, paardensport, bewegwijzering • Openbaar vervoer - zowel bereikbaarheid van Someren zelf als voor bezoek buiten de gemeente goed • Openingstijden horeca en detailhandel op elkaar afgestemd 	<p>Aanbod</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gasten kiezen voor een bedrijf, niet voor gebied - geen eenduidige doelgroep • Vaste standplaatsen op campings (verouderd) • Relatief eenzijdig profiel verblijfsaccommodaties • Weinig dagaanbod - activiteiten jongeren en ouderen • Aanbod op gebied van wellness (in relatie tot de vraag) • Weinig aanbod op gebied van spiritueel en bezinningstoerisme (religie) • Openingstijden kleinschalige attracties
<p>Vraag - De bezoeker</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relatief veel 50+ (vergrijzing) 	<p>Vraag - De bezoeker</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relatief weinig nieuw bezoek

<p>Landschap / toeristische infrastructuur</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Brabants landschap ▪ Strabrechtse heide = Natura 2000 gebied ▪ Hoge natuurwaarden van natuurgebieden ▪ Beuven grootste ven van Nederland ▪ Gemeente eigenaar van 1615 ha. bosgebieden, waardoor ze direct invloed kan uitoefenen op gebruik. 	<p>Landschap / toeristische infrastructuur</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een gedeelte van de gemeente heeft de uitstraling van productielandschap • De horeca en terrassen vormen nog geen horecaplein • Sluitingstijden van bezienswaardigheden • Toeristische kwaliteit van de openbare ruimte (terrassen, bloembakken, verlichting) • Toegankelijkheid cultuurhistorie / historisch landschap • De gemeente heeft weliswaar relatief veel natuur- / bosgebieden in eigendom, toch is haar invloed beperkt doordat de meeste gronden EHS-gebied zijn, waarvan de gebruiksruimte door provincie en rijk worden bepaald
<p>Ligging</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aantrekkelijke dorpen in de omgeving • Nabijheid grote stad Eindhoven - recreanten • Nabijheid Nationaal park De Grootte Peel • Goede basisinfrastructuur voor wandelen, fietsen en paardrijden 	<p>Ligging</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beschikbaarheid van het landschap voor natuurbeleving (weinig 'vrije' natuur), meeste recreatie in de natuur is geleid.
<p>Cultuurhistorie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Archeologische monumenten • Cultuurhistorisch landschap 	<p>Cultuurhistorie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cultureel aanbod met bovenlokale aantrekkingskracht matig ontsloten • Niet zichtbaar
<p>Samenwerking en organisatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veel ondernemingszin - initiatieven • Intentie ondernemers en gemeente tot betere samenwerking • Betrokkenheid van ondernemers • Intentie tot (regionale) samenwerking in arrangementen en productontwikkeling • Samenwerking met organisaties als Stichting Someren Natuurlijk en Stichting Summers Landschap 	<p>Samenwerking en organisatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Versnippering tussen ondernemers • Ondernemers en gemeente wordt beter, maar is af en toe nog onvoldoende • De relaties tussen de gemeenten in de omgeving en het landelijk gebied kunnen nog verbeterd worden
<p>Promotie en marketing / imago en aantrekkelijkheid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Basis ligt er. 	<p>Promotie en marketing / imago en aantrekkelijkheid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onbekendheid van de gemeente Someren als toeristische gemeente • Het imago van de gemeente • De onbekendheid van de regio

Kansen	Bedreigingen
<p>Aanbod</p> <ul style="list-style-type: none"> • Projectlocatiegebied De Heihorsten • Toenemende betekenis van recreatie • De positie van toerisme / recreatie: een kernwaarde voor de gemeente. • Ondernemers vernieuwen / innoveren: Agrotourisme & grootschalige ontwikkelingen in De Heihorsten • Recessie: grotere belangstelling voor goedkopere en voor binnenlandse vakanties • Nabijheid gemeente Eindhoven - recreanten én zakelijke / wetenschappelijke markt (congressen) • Nabijheid Airport Eindhoven 	<p>Aanbod</p> <ul style="list-style-type: none"> • Concurrentie van goedkope buitenlandse reizen • Toenemende concurrentie gemeenten onderling • Concurrentie van attracties in omgeving • Eenvormigheid • Discrepantie tussen imago en identiteit • Grillige consument en kapitaal- en arbeidsintensieve investeringen
<p>Vraag</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vergrijzing (in relatie tot het aanbod) • Actieve (kapitaalkrachtige) grootouders met kleinkinderen / drie-generatie vakanties • Grote en groeiende vraag naar korte actieve binnenlandse vakanties • Groeiende behoefte aan rust, bezinning, gezondheid • Someren kan bieden waar de oudere bezoeker behoefte aan heeft: rust, interessante ontvangsten, agritourisme, gezondheid (wellness op termijn) en sport (golf, fietsen, varen) • Toenemende belangstelling voor natuurkamperen • Toenemende vraag naar kleinschalige accommodaties - B&B's • Zakelijke: hotels in lagere marktsegmenten • Congresmarkt: hotels in lagere marktsegment (< 3 sterren) 	<p>Vraag</p> <ul style="list-style-type: none"> • Financiële crisis • Energiecrisis (lange termijn) • Krimpende vraag als gevolg van minder vrije tijd, geringer budget • Op lange termijn minder recreatieve bezoekers als gevolg van bevolkingskrimp • Consumenten groeien niet op met (huidig) kampeerproduct • De hoppende toerist • Toenemende vraag naar luxe, comfort, eenvoud, niet meer van hetzelfde • Ondergesneeuwd raken in informatielawine • Gebied blijft onbekend voor dagtoerisme
<p>Landschap / toeristische infrastructuur</p> <ul style="list-style-type: none"> • Internet waardoor een groter bereik onder potentiële bezoekers ontstaat • Stimulerende maatregelen voor duurzame mobiliteit • Cultuurhistorie is activiteit voor gezinnen en familie / groepen 	<p>Landschap / toeristische infrastructuur</p> <ul style="list-style-type: none"> • Achterblijvend aanbod van landschapsbeheer • Concurrentiestrijd tussen economisch gebruik van het landschap • Verstening van kampeerterrainen
<p>Samenwerking en organisatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regionale samenwerking • Zorg en aandacht voor synergie tussen bedrijfsleven in regionaal verband • Subsidie 	<p>Samenwerking en organisatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Twee werelden: op bepaalde plaatsen binnen de gemeente spanning tussen toerisme versus agrarische sector • Versnipperde sector • CGC internet

5. Waar willen we naar toe?

Visie en strategische keuzes

5.1 Inleiding

De visie op de toeristisch recreatieve sector in Someren reikt tot het jaar 2020. De visie is gebaseerd op de SWOT-analyse, gesprekken met ondernemers, een thema-avond op 2 november 2009 met belangstellenden en de toeristisch recreatieve sector in Someren en op de discussies in de klankbordgroep. Op basis van deze informatie zijn strategische keuzes gemaakt. Het hoofdstuk is opgebouwd volgens onderstaande onderwerpen:

- De uitgangspunten voor visie en beleid;
- de ambitie voor de toeristische ontwikkeling van Someren;
- een onderscheidende positionering van Someren in de regionale vrijetijdsmarkt;
- de doelstellingen van het toeristisch beleid;
- de ruimtelijke vertaling van de visie.

5.2 Uitgangspunten voor visie en beleid

De visie en het beleid zijn geënt op onderstaande uitgangspunten:

- De groei van het toerisme en recreatie in Someren is gebaseerd op de eigen identiteit en kernwaarden van Someren: het natuurlijk groene karakter (typisch Brabant landschap), de rust en de ruimte die de gemeente kenmerken;
- toerisme en recreatie zijn in balans met de sfeer en de groene natuurlijke uitstraling van de gemeente;
- de ontwikkeling van het toerisme gaat gepaard met behoud of kwalitatieve verbetering van de landschappelijke aspecten van de dorpskernen en de natuur;
- de ontwikkeling van het toerisme draagt bij aan de leefbaarheid van de gemeente;
- er is kennis van marktwerking en van de behoefte aan ontwikkelingsruimte van bestaande bedrijven;
- het beleid is flexibel en dynamisch, het beweegt mee met ontwikkelingen en kansen;
- bestaande rechten van toeristisch recreatieve bedrijven worden gerespecteerd;
- kwaliteit gaat boven kwantiteit;
- een jaarlijkse monitoring en effectmeting geven sturing aan de ontwikkeling van het beleid. Dit betekent dat de doelstellingen en actiepunten zo mogelijk zo geformuleerd worden dat ze meetbaar zijn en dat, indien wenselijk, actiepunten worden aangepast aan een nieuwe situatie;
- de gemeente en de toeristisch recreatieve sector zetten zich gezamenlijk in voor de realisatie van de gezamenlijk geformuleerde ambitie.

5.3 Ambitie

De ambitie voor het toerisme in de gemeente Someren luidt:

In het jaar 2020 is Someren een agrarische én toeristische gemeente. Someren heeft toeristisch naamsbekendheid en een toeristisch imago: een gemeente die samen met het toeristisch recreatief bedrijfsleven een spraakmakende ontwikkeling in gang heeft weten te zetten waarmee het toeristische recreatief aanbod en de toeristische uitstraling van de gemeente compleet zijn geworden. In het buitengebied van Someren is het toerisme doorontwikkeld. De Heihorsten is de peiler voor het toerisme geworden, alwaar een nieuwe grootschalige dagactiviteit is gekomen. Deze ontwikkeling werd mogelijk door de realisatie van nieuwe activiteiten, door de uitbreiding van bestaande voorzieningen en door het optimaliseren van de organisatiegraad van de toeristisch recreatieve sector in Someren.

De ambitie op *korte termijn* is de fundering leggen voor de lange termijn ambitie: de toeristische recreatieve sector steviger verankeren in de lokale en regionale economie. Deze verankering komt tot uitdrukking in de onderlinge samenhang en samenwerking tussen gemeente en het bedrijfsleven binnen en buiten Someren.

In kwantitatieve doelen uitgedrukt is de ambitie van Someren voor het toerisme en recreatie dat in 2020:

- Het aandeel van de toeristische werkgelegenheid in de lokale werkgelegenheid is verdubbeld tot 7% van de fulltime arbeidsplaatsen. Dit is ten opzichte van 2009 een toename tot ten minste 416 fulltime arbeidsplaatsen;
- het aantal bedrijven in de toeristische sector halverwege de weg is naar het Nederlands peil (in 2009 10,7% van de productiestructuur). 7,5% van de bedrijvigheid is een toename met 49 nieuwe vestigingen tot 154 vestigingen;
- het aantal dagbezoekers groeit van ca. 150.000 bezoekers naar 600.000 bezoekers per jaar; meer dan de helft van deze groei komt tot stand door de vestiging van een nieuwe grootschalige dagattractie passend binnen de visie van de Heihorsten; de overige groei komt uit de realisatie van reeds bekende nieuwe initiatieven en een autonome groei van het aantal dagbezoekers met 6,5% per jaar.
- het aantal overnachtingen is gegroeid naar 153.000 per jaar bij het huidige logiesaanbod, tot minimaal 350.000 overnachtingen per jaar bij realisatie van alle op dit moment bekend zijnde initiatieven.

5.4 Profilering en doelgroepen

Profilering wil zeggen: wat is het profiel waarmee Someren zich presenteert? Welk toeristisch recreatief imago wil Someren opbouwen? In aansluiting op haar kernwaarden en de huidige consumententrends is het toeristisch recreatief profiel van Someren:

De doelgroepen waarop de gemeente Someren zich richt zijn:

- voor dagrecreatie: primair de eigen bewoners, de mensen en bedrijven uit de regio en de gasten van bedrijven in de regio²;
- Voor verblijfsrecreatie: de leeftijdsgroep 50plus en gezinnen met jonge kinderen.

De groep 50plus is niet homogeen. Ook de gezinnen met jonge kinderen verschillen in oriëntatie. Door deze verschillen in oriëntatie is een interessante differentiatie in het aanbod nodig en mogelijk.

5.5 Beleidsdoelstellingen

Rond deze ambitie en profilering zijn onderstaande beleidsdoelstellingen en thema's geformuleerd, die deze ambities waarmaken:

- **Toerisme en Recreatie steviger verankeren in de lokale economie:** De toeristisch recreatieve sector in Someren is versnipperd en relatief klein in vergelijking tot andere gemeenten, Zuidoost Brabant en Nederland. De positie van de sector in de lokale economie neemt toe als de sector zich ontwikkelt en zich intern organiseert. Door samenwerking en door het toestaan van initiatieven ontstaat synergie tussen bedrijven, maar ook tussen bedrijven en de omgeving. De gemeente neemt een actieve rol op zich om bedrijven te activeren tot samenwerking en kwalitatief goed gastheerschap.
- **Sportief en gezond:** In de gemeente Someren zijn veel mogelijkheden voor routegebonden vormen van recreatie. Routegebonden recreatie past uitstekend bij de wensen van de 50+ groep en de wensen van gezinnen met jonge kinderen om te bewegen, te ondernemen en te ontdekken.
- **Zorg en aandacht (Voeding voor de Geest):** Recreatie en ontspanning passen in een gezonde levensstijl. Naast actie en bewegen is er behoefte aan aandacht voor de geest en geestelijke verrijking: voor wellness, spiritualiteit, beleving en verstillings, verdieping en bezinning. De bos- en heidegebieden, het Brabantslandschap en ook kunst en cultuur voorzien in deze behoeften.
- **Ruimte om te ondernemen:** Het toeristisch recreatieve bedrijfsleven heeft ruimte nodig om te kunnen ondernemen, voor uitbreiding, vernieuwing of nieuwe initiatieven. De gemeente ondersteunt en stimuleert zoveel mogelijk ondernemende burgers, ondernemers en organisaties. De gemeente heeft ook tot taak de voorwaarden te stellen waaronder uitbreiding en nieuwe activiteiten mogelijk zijn. Deze voorwaarden beogen een evenwichtige, duurzame groei van het toerisme en recreatie.
- **Soepele Samenwerking:** Het uitvoeren van toeristisch recreatief beleid is een aangelegenheid van overheid, bedrijfsleven en instellingen samen. Een goede samenwerking is daarbij van groot belang. Het gaat daarbij om samenwerking

² De regio is het gebied van het SRE, de gemeenten Cranendonk, Nederweert, Leudal, Helden - Panningen

tussen bedrijven onderling, tussen bedrijven en kennisinstellingen en tussen het georganiseerde bedrijfsleven en de gemeente.

- **Informatie en promotie:** De gemeente Someren ambieert een sterk imago en een grote naamsbekendheid als toeristische gemeente. De vlinder wordt het symbool voor de gemeente.
- **Organisatie:** De uitvoering van het toeristisch en recreatief beleid wordt jaarlijks gevolgd aan de hand van de in het actieprogramma vermelde doelen en beoogde effecten.

Bijlagen

Bijlage 1.

Beleidsplan Toerisme Recreatie 1998

In vervolg op het beleidsplan Toerisme en Recreatie Gemeente Someren uit 1998, zijn de navolgende acties uitgevoerd:

- Welkomstborden: Er zijn nieuwe welkomstborden bij de komgrenzen geplaatst met de mogelijkheid om activiteiten/evenementen aan te kondigen.
- Reorganiseren toeristisch-recreatieve organisaties: Sopro en VVV zijn gefuseerd tot een organisatie Stichting Someren natuurlijk. Verder is een Lokale toeristische Adviesraad (LTA) opgericht.
- Toeristische bewegwijzering: Er is een nieuw systeem van bewegwijzering geïntroduceerd. Toeristisch-recreatieve objecten worden inmiddels volgens dat systeem bewegwijzerd.
- Realisatie wandelroutenetwerk: In juni 2008 is het wandelroutenetwerk feestelijk geopend. Het wandelroutenetwerk stelt de wandelaar middels het knooppuntensysteem in staat op een eenvoudige en flexibele manier naar eigen keuze een wandeling te maken door de gemeente. Dit netwerk is onderdeel van een 2400 kilometer lang regionaal wandelroutenetwerk in de 21 SRE gemeenten.
- Aanpassingen wandel- en fietsroutenetwerk: De recreatieve netwerken zijn continu in beweging. Samen met het SRE en o.a. het IVN Asten-Someren wordt het wandel- en fietsroutenetwerk up to date gehouden en worden aanpassingen gemaakt dit netwerk optimaal te laten functioneren. Zo worden o.a. beide netwerken ter hoogte van de vaste oeververbinding tussen de Sluisstraat en de Teunis Spekbaan aangepast, aangezien beide netwerken Sluis XII gebruikten.
- Kwaliteitsimpuls wandel- en fietsroutes: Naast fysieke aanpassingen worden ook kwalitatieve aanpassingen gedaan, niet alleen aan het wandel- en fietsroutenetwerk, maar ook aan bestaande themawandel- en themafietsroutes. Hierdoor wordt de toeristisch-recreatieve waarde van zowel beide netwerken als bestaande routes vergroot. Bij kwalitatieve aanpassingen valt te denken aan o.a. het plaatsen van zitbanken, picknickbanken, prullenbakken, betere bewegwijzering, informatieborden en mogelijk andere welkome voorzieningen voor wandelaars en fietsers.
- Uitgave promotiematerialen in regionaal stramien: Regionale herkenbaarheid is een belangrijke factor in de promotie van Zuidoost-Brabant als toeristisch-recreatieve regio. Ter bevordering van deze herkenbaarheid zijn uniforme stramiene ontwikkeld waarin (lokale) promotiematerialen kunnen worden ingevoegd. Stichting Someren Natuurlijk realiseert o.a. wandelroutefolders in deze regionale stramiene. Ook is de website van de lokale VVV ontworpen aan de hand van deze stramiene.

Bijlage 2. Inventarisatie

Waar staan we ? Toeristisch economische analyse

De toeristisch economische analyse bestaat uit vier delen:

- Evaluatie Nota Toerisme 1998 (paragraaf bijlage 1)
- Een marktanalyse (paragraaf 2.2)
- Analyse van omgevingsvoorwaarden (hoofdstuk 3)
- SWOT-analyse (hoofdstuk 4)

2.1 Evaluatie Nota Toerisme "Ontdek Someren Natuurlijk"

- zie bijlage 1

2.2 Marktanalyse en analyse van bestaande productmarkt- en productruimte-combinaties

2.2.1 Bevolking: omvang en ontwikkeling

De gemeente Someren heeft ca. 18.100 inwoners. In Someren-Dorp woont ca. 61% van de bevolking. De overige inwoners wonen in Someren-Eind ± 3.372, Someren-Heide ± 1.471 en Lierop ± 2.165. De gemeente wordt in de komende jaren, evenals de overige landelijke gemeenten in de stadsregio Eindhoven, geconfronteerd met een bevolkingskrimp. Een probleem vormt de dubbele vergrijzing: zowel het deel van de bevolking dat ouder is dan 65 jaar groeit als gevolg van een stijging van de gemiddelde leeftijd van Nederlanders als een relatieve toename van ouderen doordat jongeren wegtrekken (in feite niet meer terugkeren in Someren). Het benodigde aanbod aan recreatieve voorzieningen zal door deze wijzigingen in de bevolkingsopbouw mee moeten veranderen om de leefbaarheid in de kernen van Someren te kunnen waarborgen. Het financiële draagvlak voor (recreatieve) voorzieningen zal hierdoor onder druk komen te staan.

2.2.2 Toeristisch recreatief profiel van de gemeente Someren

Het toeristisch recreatief profiel van de gemeente wordt in deze paragraaf beschreven aan de hand van de samenstelling van de toeristisch recreatieve bedrijvigheid en werkgelegenheid, het aandeel van de sector in de totale lokale economie van Someren, het toeristisch recreatief dag- en verblijfsaanbod en aan de hand van het aantal geschatte toeristische overnachtingen in Someren en het bezoekersprofiel.

Tot de toeristische sector worden gerekend³:

- Eet- en drinkgelegenheden
- Logies verstrekkende bedrijven
- Detailhandel
- Vervoer
- Amusement
- Toeleverende bedrijven zoals reisbemiddeling en -organisatie

³ Definitie Recommended Methodological Framework

Toeristische productiestructuur

Tabel 2.1 geeft inzicht in de samenstelling van de toeristische productiestructuur in Someren in 2009. Er zijn 105 vestigingen en 208 fulltime werkzame personen. Het aandeel van de toeristische sector is zowel in werkzame personen als in vestigingen uitgedrukt, lager dan in Zuidoost Noord-brabant en Nederland in dat jaar (tabel 2.2). We maken daarbij de opmerking dat deze gegevens afkomstig zijn uit het RMO. Eigen inventarisatie in 2009 leidde tot hogere aantallen bedrijven. Vanwege de vergelijkbaarheid met referentiecijfers en om een ontwikkeling te kunnen aangeven, werken we in deze rapportage toch met gegevens uit het RMO.

Tabel 2.1: Samenstelling toeristische productiestructuur Someren, 2009

Toeristische sector	vestigingen	in%	wpft	in%
Eet- en drinkgelegenheden.	45	43%	125	60%
Logies verstrekkende bedrijven	9	9%	15	7%
Detailhandel	14	13%	24	12%
Vervoer	4	4%	8	4%
Amusement	16	15%	16	8%
Toeleverende bedrijven	17	16%	20	10%
Totaal	105	100%	208	100%
% aandeel totale productie - structuur	5,1%		3,8%	

Bron: RMO/ bewerking Bureau BRET

Tabel 2.2: Samenstelling toeristische productiestructuur Zuidoost Brabant, 2009

Toeristische sector	vestigingen	in%	wpft	in%
Eet- en drinkgelegenheden.	1845	45%	4.975	41%
Logies verstrekkende bedrijven	219	5%	2.107	17%
Detailhandel	276	7%	561	5%
Vervoer	387	9%	1.930	16%
Amusement	828	20%	1.470	12%
Toeleverende bedrijven	537	13%	1.017	8%
Totaal	4092		12.060	
% aandeel totale productie - structuur	5,7%		5,0%	

Bron: RMO / bewerking Bureau BRET

Tabel 2.3 Aandeel toeristische sector in de productiestructuur van Someren, 2009

	Someren			Zuid-Oost Brabant	Nederland
	Aantal toerisme	Totaal	Aandeel in productiestructuur	Aandeel in productiestructuur	Aandeel in productiestructuur
Vestigingen*	105	2042	5,1	5,7	10,7%
Werkzame personen fulltime	208	5420	3,8	5,0	4,3
Totaal werkzame personen					6,6%

Bron : RMO / Bewerkt door Bureau BRET

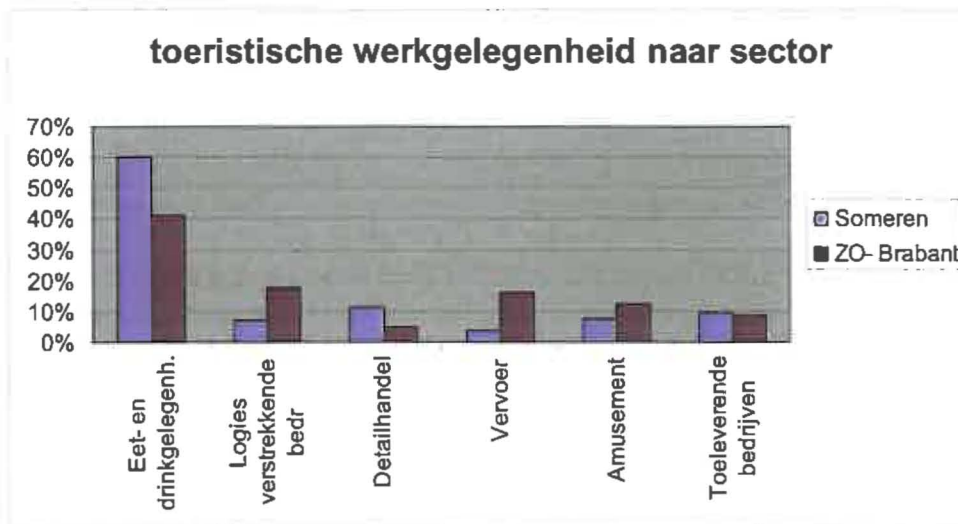
* Excl. Nevenactiviteiten en B&B's

Werkgelegenheid

Het aandeel van algehele werkgelegenheid in de toeristische sector is met 3,8% lager dan in Zuidoost Brabant en Nederland (tabel 2.3). In figuur 2.1 is te zien dat de horeca percentueel de grootste werkgever is binnen de toeristische sector, gevolgd door de detailhandel en toeleverende bedrijven. De meeste werkgelegenheid is bij de eet- en drinkgelegenheden. Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat parttime banen niet in deze statistiek zijn opgenomen. Daarmee zouden verhoudingen wellicht anders komen te liggen aangezien de horeca en detailhandel zich kenschetsen door relatief veel deeltijdwerkgelegenheid.

Figuur 2.1: Productiestructuur in de toeristische sector in Someren, 2009

Werkgelegenheid

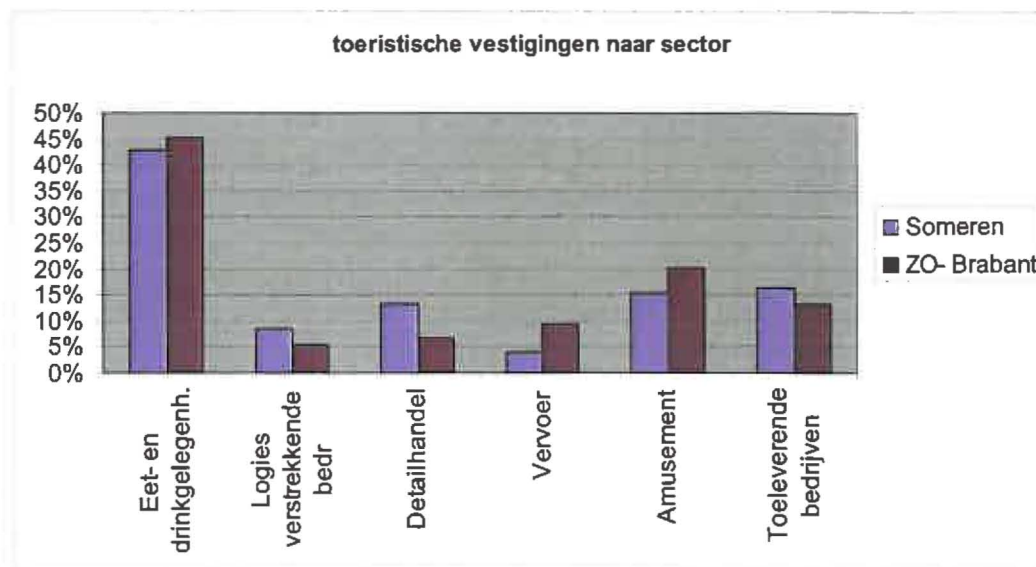


Bron : RMO / Bewerkt door Bureau BRET

Vestigingen

Niet alleen in werkgelegenheid, ook in aantallen bedrijven is het grootste aandeel van de toeristische bedrijven te vinden in de horeca. Anders dan in de werkgelegenheid, is het aandeel in logiesverstrekkers geringer dan in Zuidoost Brabant en juist in eet- en drinkgelegenheden met ruim 43% zeer hoog. Verder valt op dat het aandeel van bedrijven in de amusementsector relatief lager is dan in Zuidoost Brabant.

Figuur 2.2: Productiestructuur in de toeristische sector in Someren, 2009
Vestigingen



Bron: RMO / Bureau BRET

Toeristische recreatief aanbod

Dagrecreatief aanbod

In de gemeente Someren is het volgende dagrecreatief aanbod aanwezig:

- Natuur - bos en heide: Strabrechtse heide, Beuven, de Lieropse Heide, Keelven, Moorsel, Grienden/ Starkriet, De Pan en in (de nabijheid van) Someren 3 natura 2000 gebieden t.w. nr 137 Strabrechtse Heide en Beuven; nr 140 Nationaal park De Grootte Peel en nr 138 >Weerter- en Budelerbergen en Ringselven;
- Evenementen, waaronder een aantal grotere met regionale aantrekkingskracht zoals de Kennedymars en de Hubertusjacht, wereldkampioenschap motorcross in Lierop;
- Cultureel erfgoed: de neogotische Koepelkerk in Lieshout, beschermd dorpsgezicht De Boomen; historische infrastructuur en veel archeologische en cultuurhistorische (landschappelijke) elementen;
- Kunst en theater: Zonnetempel Lux et Terra, natuurtheater De Donck, theater de Ruchte;
- Musea: Museum voor vluchtsimulatie, het Heemhuis, Archeologiehuis;
- Routes /sport: wandelroutenetwerk (145 km), onderduikersroute, Allemanspad, paarden-, wandel- en fiets/ mountainbikeroutes, maneges en huifkartochten;
- Sportvoorzieningen op regionaal niveau zoals openluchtzwembad De Diep-steeckel
- Ballonvaarten, fietsverhuur.

Het dagrecreatief aanbod in de gemeente Someren is daarmee redelijk divers. Het levenswerk van kunstenaar Luciën van der Eerden is uniek en totaal verrassend in deze Brabantse omgeving.

Verblijfsrecreatief aanbod

In de gemeente Someren zijn verschillende mogelijkheden om toeristisch te overnachten. Op grond van de inventarisatie van het LTA Someren (Lokale

Toeristische Adviesraad), de gemeente Someren en onze eigen inventarisatie komen wij tot 4 campings, 8 B&B's, 4 minicampings en 10 groepsaccommodaties. Voor zover bekend wordt 1 particulier huis aangeboden voor verhuur aan recreanten. Het Rode Kruis biedt 1 vakantiebungalow aan voor mensen met een handicap. In Someren zijn 2 kleine hotels. In de gemeente zijn omgerekend 2296 toeristische slaappleaatsen. Als gevolg van permanente bewoning en ander niet recreatief gebruik van recreatiechalets zijn er een aantal niet vrij beschikbare slaappleaatsen voor de toeristische markt.

In vergelijking tot de provincie Noord-Brabant wijkt het profiel van het aanbod aan logiesaccommodaties in Someren in een aantal opzichten af. Zo zijn in Someren geen middelgrote of grote hotels, geen bungalowparken en geen grootschalige campings. De gemeente heeft twee relatief grote groepsaccommodaties. Uit tabel 2.5 blijkt dat de verdeling van de overnachtingen in de logiesaccommodaties daardoor eveneens een ander beeld toont dan het gemiddelde in Nederland. Uit een inventarisatie van het LTA zouden in Zuidoost Brabant ca. 10.000 overnachtingplaatsen zijn. Omdat onduidelijk is hoe dit cijfer is opgebouwd, kan niet de conclusie worden getrokken dat dus ruim 20% van de overnachtingplaatsen in Zuidoost Brabant in Someren zijn.

In onze berekening zijn de B&B's buiten beschouwing gelaten vanwege de vergelijkbaarheid met de CBS cijfers over Nederland. Tevens wordt de aantekening gemaakt dat de cijfers jaargemiddelden zijn. In werkelijkheid fluctueert het aanbod aan logiesaccommodaties door het jaar doordat toerisme een seizoenactiviteit is.

Tabel 2.4 *Overzicht verblijfsrecreatief aanbod gemeente Someren, 2009*

Type verblijfsrecreatief aanbod	Totaal Someren	Aantal slaappleaatsen
Hotel / pension	2	35
Jeugdaccommodaties	3	240
Kampeerterreinen	4	1252
Boeren- en minicampings	4	
Vakantiehuisjes en bungalowparken	1 (op camping)	
Groepsaccommodaties	10	730
B&B	8	30
Particuliere woningen	?	
Zorgbungalow (Rode kruis)	1	9
TOTAAL		2296

Bron: LTA Someren / Bureau BRET

Tabel 2.5 Verdeling van de overnachtingen naar type verblijfsaccommodatie in Nederland en de gemeente Someren in %, 2008

Type verblijfsrecreatief aanbod ⁴	Nederland	Someren
Hotel/ pension/ jeugdaccommodaties	39	6.7
Huisjescomplexen	35	0.0
Kampeerterreinen	22	41.4
Groepsaccommodaties	5	51.9
Totaal	100	100.0

Bron: CBS / LTA Someren

Economische betekenis

De economische betekenis van het toerisme in Someren kan worden berekend aan de hand van concrete gegevens over de bezoekersgroepen. Hoeveel bezoekers heeft Someren? Hoe lang blijven zij, waar verblijven zij en welke activiteiten doen zij en wanneer in het jaar?

Echt goede cijfers op gemeentelijk niveau zijn er op dit moment niet. Ze zijn nodig om de richting van het toeristisch beleid op lokaal niveau kwantitatief te kunnen onderbouwen en op termijn de effectiviteit van het beleid te kunnen meten. Het in hoofdstuk 5 geformuleerde beleid heeft daardoor een kwalitatieve grondslag.

Toerisme en vrije tijd vormen een belangrijke pijler van de Brabantse economie. Uit onderzoek in 2007 en 2008 van het Brabants Bureau voor Toerisme, per 1 januari 2009 opgegaan in Uit in Brabant en per 1 september 2009 omgedoopt in Vrijetijdshuis Brabant, blijkt dat in Brabant € 260,9 miljoen wordt besteed aan binnenlandse vakanties. Deze bestedingen leveren direct 67.514 arbeidsplaatsen op, goed voor 5,6 % van de Brabantse werkgelegenheid. Toeleveranciers zijn in deze berekening van de werkgelegenheid buiten beschouwing gelaten, evenals bedrijven die niet toeristisch van aard zijn, maar wel bestedingen van toeristen ontvangen (bijv. reguliere detailhandel als een bakker of supermarkt). Ook payrollmedewerkers en uitzendkrachten die in de toeristische sector werkzaam zijn, zijn niet meegeteld omdat zij worden gerekend tot de bedrijfstak 'uitzendbureaus etc.'. De peildatum voor het LISA-bestand, dat de basis is voor de berekening van de directe toeristische werkgelegenheid in Brabant is 1 april, hetgeen betekent dat seizoenswerkgelegenheid zoals die met name in de toeristisch - recreatieve sector aan de orde is, nauwelijks is inbegrepen. Met andere woorden: de feitelijke werkgelegenheid in de toeristische sector zal ook hier hoger liggen dan hierboven vermeld.

Voor alle binnenlandse vakantiebestedingen in Noord-Brabant is het beeld ongunstiger dan voor Nederland als totaal. Het aandeel van Brabant op de landelijke binnenlandse vakantiemarkt nam in 2008 af ten opzichte van 2007. Het aandeel vaste gasten is in Noord Brabant groter dan landelijk gezien. De bestedingen van deze vakantiegangers per persoon per dag zijn echter aanzienlijk lager dan de uitgaven van andere vakantiegangers: € 11,- per persoon per dag tegenover gemiddeld € 22,10 per vakantiedag. In 2008 zijn deze uitgaven ten

⁴ Excl. B&B

opzichte van 2007 gestegen, maar zijn toch 10,5% lager dan het landelijk gemiddelde. Een andere trend is dat de gemiddelde verblijfsduur van vakanties in Brabant daalt.

Het aantal overnachtingen in de Zuidoost-Brabant is volgens het CVO in 2008, 3,77 miljoen per jaar. Dit was een daling met 7% ten opzichte van het jaar 2007. Aan de hand de gemeentelijke toeristenbelasting wordt het aantal toeristische overnachtingen in Someren geschat op 90.000 per jaar. Uitgaande van landelijk gemiddelde bezettingsgraden van slaappleatsen zou het aantal toeristische overnachtingen in 2008 ca. 117.000 hebben kunnen zijn. Dit verschil met het aantal op basis van toeristenbelasting uitgerekende overnachtingen, kan erop duiden dat de slaapbezettingsgraden van de logiesaccommodaties in Someren lager zijn dan landelijk gemiddeld.

Het aantal dagtoeristen in de Zuid-Oost Brabant is niet bekend. Hoeveel toeristen daarvan een bezoek brengen aan Someren voor bijvoorbeeld een evenement, een museum of op doortocht op een fiets- wandeltocht, is eveneens niet bekend.

Bezoekersprofiel

Noord-Brabant is voornamelijk een bestemming voor vakanties met partner of familie. De grootste bezoekersgroep in Brabant is gezinnen met kinderen (70% ten opzichte van 57% landelijk). Brabant heeft de grootste gemiddelde groepsgrootte van Nederland wanneer het gaat om binnenlandse toeristische vakanties. De gemiddelde leeftijd van de binnenlandse toerist in Brabant is laag: 33% is jonger dan 18 jaar (landelijk 25%). Er komen relatief weinig duo's (45+) hun vakantie in Brabant doorbrengen. Het beeld van de binnenlandse vakantieganger in in Someren is juist dat jongeren 12 - 18 jaar ontbreken en veel 50 plussers.

Cultuur-, steden- en natuurvakanties worden in Brabant minder ondernomen dan landelijk gemiddeld. Wat betreft de activiteiten tijdens de vakanties, zijn de belangrijkste activiteiten die in Brabant ondernomen worden zwemmen, pretpark- en evenementenbezoek. Tochtjes met de fiets, uit eten gaan en cultuur bezoek zijn activiteiten die door de binnenlandse toerist in Brabant minder worden ondernomen dan bij de gemiddelde binnenlandse toeristische vakantie in Nederland. De regio Zuidoost Brabant heeft geen uitgesproken categorieën waarin zij sterk is. Relatief zwak zijn de hotelovernachtingen en stedelijke vormen van dagtoerisme.

In 2008 werd door Brabanders in de eigen provincie € 5,5 miljard besteed aan vrijetijdsactiviteiten. Van mensen buiten de provincie kwam daar nog € 892 miljoen bij. Er zijn opvallende verschillen tussen de binnenlandse vakantieganger en de binnenlandse dagrecreant (die voor 92% uit Brabant zelf komt). Er wordt tijdens dagtochten in Brabant ongeveer € 1,9 miljard besteed. Dit bedrag is overigens inclusief recreatief winkelen.

In Brabant worden wat betreft de vrijetijdsactiviteiten vooral veel activiteiten ondernomen binnen de clusters 'wellness, beauty en ontspanning' en minder binnen 'cultuur' en 'waterrecreatie en sport'.

De meeste binnenlandse toeristische vakantiegangers in Brabant komen uit de provincies Zuid-Holland (26%), Noord-Brabant (20%), Noord-Holland (14%) en Gelderland (11%). Het aantal bezoekers uit Noord-Brabant en België neemt recentelijk toe.

3.4 Beleidskader toerisme en recreatie

3.4.1 Toeristisch recreatief beleid

Toerismebrief, Holland, meesterwerk aan het water, juni 2008, Ministerie van Economische Zaken

Actiepunten in de beleidsbrief zijn:

- Synergie EVD en NBTC – steviger verbinden economische Holland Branding en toeristische Holland promotie;
- Koppelen congresmarkt aan sleutelgebieden;
- Holland Art Cities – samenwerking tussen ministeries van OCW, EZ, NBTC en vier grote steden om meer bezoek naar Nederland te trekken in internationaal perspectief
- Regionale Beeldverhalen: deze geven richting aan de ruimtelijke ontwikkeling van de regio en aan (toeristisch / recreatieve) productontwikkeling, via de provincies
- Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, bijv. gezond eten in de toeristische sector
- Stimuleren innovatie en verduurzaming

Genieten van Buiten, Beleidsbrief Ministerie van LNV 29 juni 2009

Accenten in deze beleidsbrief zijn:

- Ruimte voor de recreant

Samen met Staatsbosbeheer, zal LNV inventariseren welke gebieden het meest in aanmerking komen voor ruimere recreatieve gebruiksmogelijkheden. Ook zal de op 'ruige natuur' gerichte recreant de komende tijd beter bediend worden. De beleefbaarheid van grote natuurgebieden grenzend aan de Randstad, zoals de Oostvaardersplassen, de Biesbosch, het Rivierengebied en de duinen wordt verbeterd. De minister kiest voor maximaal ontsloten buitengebied en het opheffen en voorkomen van barrières door verstedelijking en infrastructuur. Tevens spannen de waterschappen zich in voor een betere toegankelijkheid van recreatief aantrekkelijke oevers.

In september 2009 is een Rijkbufferzone Eindhoven – Helmond aangewezen. Via ILG wordt geïnvesteerd voor aankoop en inrichting van gronden voor dagrecreatie. Een van de belangrijkste conclusies in de brief is een verschuiving van aanbod naar vraaggericht beleid.

- Ruimte om te ondernemen

LNV ondersteunt de innovatie van de recreatiesector met 1,5 miljoen euro bij het ontwikkelen van duurzame combinaties van recreatiesector, regio en ruimtegebruik. In overleg met agrarische ondernemers wil de minister proberen boerenland nog verder open te stellen zodat er meer mogelijkheden komen om het mooie Nederlandse landschap te beleven.

- Aanpak knelpunten wet- en regelgeving

Hoewel de administratieve lastendruk voor de recreatiesector fors is gedaald, wil de minister de wet- en regelgeving voor de recreatiesector nog eens kritisch tegen het licht houden en is gestart met een interdepartementaal project Vermindering Regeldruk en Toezicht Recreatie en Toerisme in samenwerking met het IPO en VNG.

Kompas II, Toeristisch – recreatief meerjarenbeleidsprogramma Zuidoost – Brabant, 2008 – 2013, Bureau Buiten in opdracht van SRE, 2007

Met het Kompas II programma 2008-2013 zet het SRE in op de verbetering van de concurrentiepositie van de regio op het terrein van toerisme en recreatie. Dit wil het SRE onder meer bereiken door op innovatieve en creatieve wijze producten en / of voorzieningen te ontwikkelen, aan elkaar te knopen en in de markt te zetten. Nieuw in Kompas II zijn de 'toeristische aanjagers'. Zij functioneren als 'spin in het web' en maken de vertaalslag vanuit het ondernemersveld naar overheid en andersom. Daarnaast is er ook het Aanjaagfonds Kompas, een subsidie voor ondernemers die door samenwerking komen tot productvernieuwing in recreatie en toerisme.

Kompas II besteedt ook nadrukkelijk aandacht aan het bereiken van synergie en samenwerking met programma's Brainport (Economie) en Progress (Plattelandsontwikkeling) door een goede onderlinge afstemming en het benutten van elkaars mogelijkheden.

Uit het Aanjaagfonds Kompas II is in Someren subsidie verkregen voor het project Peelpeuzelen, waaraan VVV Someren deelneemt.

Tabel 3.5 Afgeronde projecten voor Someren uit het Aanjaagfonds per september 2009

Toeristische kaart volgens stramien	
Routestructuren	Aansluiting Hoijsse Hoeve op fietsnetwerk
Someren, stichting Someren Natuurlijk, LTA Someren	Toeristische wegwijzer

Tabel 3.6 Openstaande projecten voor Someren uit het Aanjaagfonds per september 2009

Folder themaroutes Someren	
Onderduikersroute	
website	Ontwikkeling koepelwebsite ifv promotie Someren (opvolging actie Swot-brainstorm)
Allemanpad voor mindervaliden + infopaneel keelven	PMC maken van het Allemanpad. Is nog weinig bekend. Vindbaarheid moet beter worden in het veld en in promotie

Notitie Bed & Breakfast accommodaties gemeente Someren, september 2009
Doel van deze notitie is een toetsingskader te bieden aan Burgemeester en Wethouders om in te stemmen met de exploitatie van een B&B accommodatie. B&B is nagenoeg overal in de gemeente toegestaan met uitzondering van de LOG's en de gebieden voor glastuinbouw. B&B is verder alleen toegestaan als nevenfunctie bij een agrarisch bedrijf en bij woningen.

De Toekomst van Someren, concept strategische visie december 2005
De strategische visie uit het jaar 2005 is helder over de richting waarin Someren zich wil gaan ontwikkelen:

"Someren is een vitale bruisende plattelandsgemeente op de grens van de Kempen en De Peel waar het goed wonen is. Groene recreatie is een beeldbepalend element voor de Somerense identiteit. Met de veranderingen in de landbouw en de bevolkingsontwikkeling (dubbele vergrijzing en groei) krijgt toerisme / recreatief ondernemerschap een belangrijker rol binnen de economie van Someren.

De zonering van de reconstructie vormen een goed uitgangspunt voor de verdeling van het buitengebied zodat agrarische en groene recreatieve bedrijvigheid in ruimtelijk opzicht zich naast elkaar kunnen ontwikkelen. Van toerisme / recreatie wordt een positieve bijdrage verwacht aan de leefbaarheid van de kernen."

In de visie wordt ingezet op diversiteit, een kwaliteitsverbetering en uitbreiding van de verblijfsrecreatie. Initiatieven die passen binnen de Somerse omgeving, die rust, ruimte en natuur ademt, verdienen de voorkeur. De voorkeur gaat uit naar een combinatie van activiteiten op het gebied van natuur, educatie, cultuur, beleving en ontspanning. Someren streeft ernaar om in 2020 het aantal kwalitatief goede overnachtingsmogelijkheden fors te hebben uitgebreid.

Ambities Economie en Economisch Actieprogramma Asten - Someren 2006 - 2009 / 2007 -2010, Etin Adviseurs

Met het vaststellen van deze documenten zijn navolgende voor deze beleidsnota relevante ambities voor het jaar 2020 vastgelegd.

- De werkgelegenheid binnen de toeristische sector (met name de horeca) is gegroeid;
- De zorgsector is een belangrijke werkgever geworden: commerciële zorgbedrijven hebben zich gevestigd met private klinieken, zorghotels en herstellingsoorden o.a. vanwege de rustige landelijke omgeving;
- De gemeenten bieden een sterke combinatie tussen deze sector en de toeristische potenties van het gebied;
- Het toeristisch recreatief bedrijfsleven heeft een belangrijke kwaliteitsslag gemaakt. Someren heeft gekozen voor meer maar geen grootschaliger aanbod en tegelijkertijd voor beter aanbod;
- Het bestedingsniveau is gestegen;
- Het aanbod aan voorzieningen is goed afgestemd en modern;
- De Zuid- Willemsvaart heeft een recreatieve functie gekregen. Op diverse locaties langs het kanaal zijn kleinschalige jachthaventjes ontstaan.
- Een kwaliteitsprogramma voor toeristisch recreatieve bedrijven heeft geleid tot intensieve onderlinge samenwerking en verbetering van het aanbod. Promotie is goed op elkaar afgestemd. De routestructuren zijn afgestemd op de ligging van de bedrijven.
- VAB's hebben een beperkte rol voor het huisvesten van toeristisch recreatieve bedrijven. Alleen VAB's gelegen nabij routestructuren zijn daarvoor benut.
- Het gebied De Heihorsten heeft een transformatie doorgemaakt naar een toeristisch recreatief brandpunt voor de regio met een groot werkgelegenheidseffect.
- De recreatieve poorten zijn doorontwikkeld.
- Het onderscheidend vermogen van de gemeente is benut.

Actieprogramma Economie Asten Someren, ETIN Adviseurs, april 2007

Doelstelling 1: Creëren van ontwikkelingsgerichte randvoorwaarden

Actiepunt 1: Het LTA Asten Someren is aangewezen als trekker om een intensief overleg op te starten ten behoeve van het optimaliseren van de vestigingsmogelijkheden van toeristisch - recreatieve bedrijven in de verwevings- en extensiveringsgebieden

Doelstelling 2: Versterken onderscheidend vermogen

Actiepunt 2: Binnen het ontwikkelen van De Peel als beeldmerk door o.a. de Peelcompagnie en VVV, zorgt het LTA Asten Someren voor de positionering van Asten en Someren daarbinnen.

Doelstelling 3: Versterken toeristische promotie

Actiepunt 3: Realiseren van voldoende ambtelijke capaciteit bij beide gemeenten teneinde een stevig en continu beleid op het gebied van toerisme en promotie wordt gevoerd.

Doelstelling 4: Ontwikkelen zorgtoerisme

Actiepunt 4: Het streekplatform gaat een visie en structuur opzetten ten behoeve van zorgtoerisme.

Toervaart in Zuidoost-Brabant, Analyse van mogelijkheden en meerwaarde, Projectbureau Vrolijk in opdracht van SRE, november 2008

De conclusies in deze studie met betrekking tot Someren zijn dat ter hoogte van het zandbedrijf aan de oostzijde van de Zuid-Willemsvaart wat mogelijkheden zijn voor aanlegplaatsen (geen haven). De economische meerwaarde van deze aanlegplaatsen zal beperkt zijn gezien het lage aantal sluisbewegingen in dit deel van de Zuid-Willemsvaart.

De meerwaarde als gevolg van de aanlegplaatsen bestaat uit een toename van de omgevingskwaliteit in dit gedeelte van het kanaal en doordat watersporters langer in het gebied blijven. De watertoervaart is een groeimarkt. Van de watersporters is 51% ouder dan 50 jaar (2002). De bestedingen door watersporters nemen de laatste jaren toe doordat er minder wordt gevaren en meer activiteiten buiten de boot worden ondernomen.

Meerwaarde van aanlegplaatsen ontstaat als er aansluiting is op bestaande routes of routes op de aanlegplaatsen worden aangesloten. 75% van de watersporters hebben volgens het rapport een fiets aan boord.

3.4.2 Ruimtelijk beleid

Reconstructieplan De Peel, vastgesteld 2005

De Peel heeft de potentie om de toeristisch recreatieve sector te ontwikkelen tot een economische drager van betekenis. Daarvoor zijn kwaliteitsverbetering en vergroting van het bestaande aanbod en samenhang in de promotie en productontwikkeling in de regio essentieel. Door een verdubbeling van de directe werkgelegenheid in 2012 (1.200 fte's t.o.v. 605 in 2003) wordt volgens het reconstructieplan de bijdrage van de sector aan de leefbaarheid op het platteland reëel. Het reconstructieplan is van belang vanwege de planologische doorwerking en de organisatiegraad.

Zonering

De zonering voor toeristisch - recreatieve ontwikkelingen in Someren is in het reconstructieplan als volgt:

- Projectlocaties: Someren-Keelven. Ontwikkeling van een aantrekkelijk gebied voor de stedelijke recreanten met intensieve recreatiemogelijkheden. Nastreven diversiteit en stimuleren van recreatieve bedrijvigheid. Nadere zonering is gewenst (zie hierna);
- Recreatieve poort: Keelven en Strabrechtse Heide;

- Intensief recreatief gebied: niet aangewezen;
- Stedelijk uitloopgebied: niet aangewezen;
- Kansrijk extensief recreatief landelijk gebied: Mierlo - Lierop - recreatief medegebruik en kleinschalige recreatieve ontwikkeling. Aandacht voor geleiding recreanten;
- Waterrecreatie: Zuid-Willemsvaart is recreatieve verbindingzone. Zie hierboven onder economische actieplan en het rapport Watertoervaart van Projectbureau Vrolijkse.
- Kwaliteitsversterking bestaande intensieve recreatiebedrijven: hiertoe werd ten tijde van het reconstructieplan Camping de Somerense Vennen gerekend. Zowel voor grootschalige als kleinere dag- en verblijfsrecreatie geldt dat in de plannen voor kwaliteitsverbetering de versterking van de landschappelijke waarden op en rond het eigen bedrijf een belangrijk onderdeel vormt.

Cultuurhistorie en landschap

Met betrekking tot cultuurhistorie en het behoud en het herstel van het landschap zijn de Somerense en Lieropse Heide en de gehuchten tussen Someren en Lierop onderdeel van een integrale zonerings- en verwevingsgebied / verwevingsgebied. De aanwezige landschappelijke, cultuurhistorische, archeologische en aardkundige waarden dienen daar te worden behouden en kunnen worden benut als inspiratiebron. De Strabrechtse heide is tevens als onderdeel van het Dommeldal aangewezen als "Belvédèregebied met bescherming door PKB aanbevolen". Suggesties voor de cultuurhistorische hoofdstructuur uit het Reconstructieplan zijn in deze beleidsnota opgenomen als bijlage 2.

Nota Verblijfsrecreatie, 1998, en Toepassingschema
ontwikkelingsmogelijkheden toeristisch recreatieve bedrijven in het
buitengebied, 2004

In deze documenten is het ruimtelijk beleid van de gemeente Someren met
bestrekking tot de vestiging- en ontwikkelingsmogelijkheden van toeristisch-
recreatieve bedrijven en functies vastgelegd.

Bijlage 3.

Cultuurhistorische Hoofdstructuur (reconstructieplan De Peel)

Gebied	Ruimtelijke karakteristiek	Ontwikkelingsrichting
De gehuchten tussen Someren, Asten en Lierop	Buurtlandschappen met archeologische resten en bolle akkers	Historisch en archeologisch onderzoek naar de relatie tussen de gehuchten en de aangrenzen beekdalen
	Oud wegenpatroon	Infoborden bij onderstoven esdekken op de Herselse Heide
	Middeleeuws hoevenlandschap en verkavelingspatroon	Fietsroute "7-kastelen van Someren"
		Boerderij Luikenproject
		Reconstructie grachten kasteel de Donk mbv beplanting en kunstwerk
		Herstel van namen oude hoeven
		Laanbeplantingen en hakhoutwallen ter versterking van oude wegenstructuren
		Educatieve en recreatieve ontsluiting van de middeleeuwse klokkengieterij op de authentieke locatie in De Donck
De Somerense en Lieropse Heide	Lappendeken landschapsvormen en patronen	Inventarisatie en herstel van oude wegen
	Heideresten en vennen	Beter zichtbaar maken van pingoruïne bij Hoenderboom
	Urnenvelden	Opnemen holle wegen in wandelpaden en plaatsen infoborden
	Duidelijke ontginningslijnen	Herstel en reconstructie van grafheuvels op Philipskampeerterrein

	Archeologische vondstcomplexen	Uitzetten van archeologische en cultuurhistorische wandelroutes (landelijke TRAP-route)
	Middeleeuwse ontginningscomplexen	
	Holle wegen	

Bijlage 4. Geraadpleegde literatuur

- Archeologisch Centrum Vrije Universiteit, Hendrik Brunsting Stichting, brochure 13, *Archeologische opgravingen in Someren - Waterdael III*
- Berkvens, R. et al., 2009. *De Heihorsten, Herstel en ontwikkeling van het cultuurhistorisch landschap. Een Historisch geografische verkenning en aanbevelingen voor cultuurhistorische opwaardering*
- Bureau Buiten, 2007. *Kompas II Toeristisch - recreatief meerjarenbeleidsprogramma Zuidoost - Brabant*
- CBS, 2008. *Toerisme en recreatie in cijfers 2008*
- CBS, 2009. *Toerisme in Nederland 2008*
- CBS, 2009. *Logiesaccommodaties in Nederland 2008*
- CBS, 2009. *Monitor Duurzaam Nederland 2009*
- ETIN Adviseurs 2006. *Economisch Actieprogramma Asten Someren*
- Gemeente Someren, 1998. *Nota Verblifsrecreatie*
- Gemeente Someren, 2004. *Toepassingschema ontwikkelingsmogelijkheden toeristisch - recreatieve bedrijven in het buitengebied*
- Gemeente Someren, 2006. *De Kadernota 2010 -2013*
- Gemeente Someren, 2009. *Notitie Bed &Breakfast*
- Grontmij, 2008. *Projectlocatiegebied De Heihorsten - Voorgenomen activiteiten*
- Grontmij 2006. *Gebiedsvisie Projectlocatiegebied Recreatie De Heihorsten*
- Grontmij 2006. *Gebiedsontwikkeling Projectlocatiegebied Recreatie De Heihorsten Gebiedsontwikkeling*
- Isaac, R. 2009, NHTV Expertise Series. *Understanding the Behaviour of Cultural Tourists. Towards a Classification of Dutch Cultural Tourists. Dissertatie Kenniscentrum (kust) toerisme, NHTV ism NRIT Onderzoek. Reizen op grote voet 2008*
- Kenniscentrum Toerisme en recreatie, 2007. *Themarapport watersport Brabant 2007*
- Koolen, J. et al., 2004: *Biografie van Peelland. De cultuurhistorische hoofdstructuur (CHS) van Peelland. Toelichting bij de kaart, blz. 46 t/m 52, Zuid-Nederlandse Archeologische Rapporten 13. Archeologisch Centrum Vrije Universiteit Amsterdam*
- Markteffect, 2009. *Imago-onderzoek Zuidoost Brabant 2008*
- Markteffect, 2009. *Vervolgonderzoek, verdieping fase 1*
- Ministerie van VROM, 2009. *Recreatief groen in stedelijke regio's: Beleidsopgave voor groen in het kader van de integrale verstedelijkingsopgaven, publicatienummer: 9296*
- La Group, Leisure & Arts Consulting, 2009. *Startnotitie, Inventarisatie basispositie Eindhoven regio op de internationale congresmarkt, In opdracht van: Samenwerkingsverband Regio Eindhoven en Stichting Brainport*
- NCRV, 2005. *Voluit vanaf 50*
- NBTC NIPO Research, 2008. *CVO*
- NRIT media, 2009. *Trendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2008 / 2009*
- Provincie Noord-Brabant, 2005. *Het Reconstructieplan De Peel en het onderliggend studie- en beleidsmateriaal*
- Projectbureau Vrolijkx, 2008. *Toervaart in Zuidoost-Brabant, Analyse van mogelijkheden en meerwaarde*
- Provincie Noord - Brabant, 2009. *Structuurvisie RO, voorontwerp*
- Provincie Noord - Brabant, 2009. *Ver5rdening ruimte, fase 1, ontwerp 2009-11-20*
- Provincie Noord - Brabant, 2009. *Gebiedspaspoort Peelrand*
- Provincie Noord - Brabant, 2009. *Beleidsnota buitengebied in ontwikkeling*

Rabobank Nederland, 2009. *Vakantiecentra, Cijfers en Trends*
RWS, 2008. *Mobiliteitsonderzoek Nederland, tabellenboek*
SCP, 2006. *Op weg in de vrije tijd. Context, kenmerken en dynamiek van vrijetijds mobiliteit*
SCP, Lucas Harms, 2008. *Overwegend onderweg. De leefsituatie en de mobiliteit van Nederlanders, dissertatie*
SCP 2007. *Het bereik van het verleden.*
Uit in Brabant, 2009. *Brabant in cijfers, Trendrapportage Vrijetijdssector*

Bijlage 5. Geraadpleegde Websites

www.fee-international.org

www.cbs.nl

www.ivnastensomeren.nl/Omgeving/natuur.htm

www.nhtv.nl

www.kmvk.nl

www.brabant.esrin.nl

www.heemkundekringdevonder.nl

www.50plusexpertisecentrum.nl

www.50plus.kro.nl

www.rws.nl/wegen/innovatie_en_onderzoek/betere_doorstroming/mobiliteitsonderzoek_nederland/

www.natura2000beheerplannen.nl

